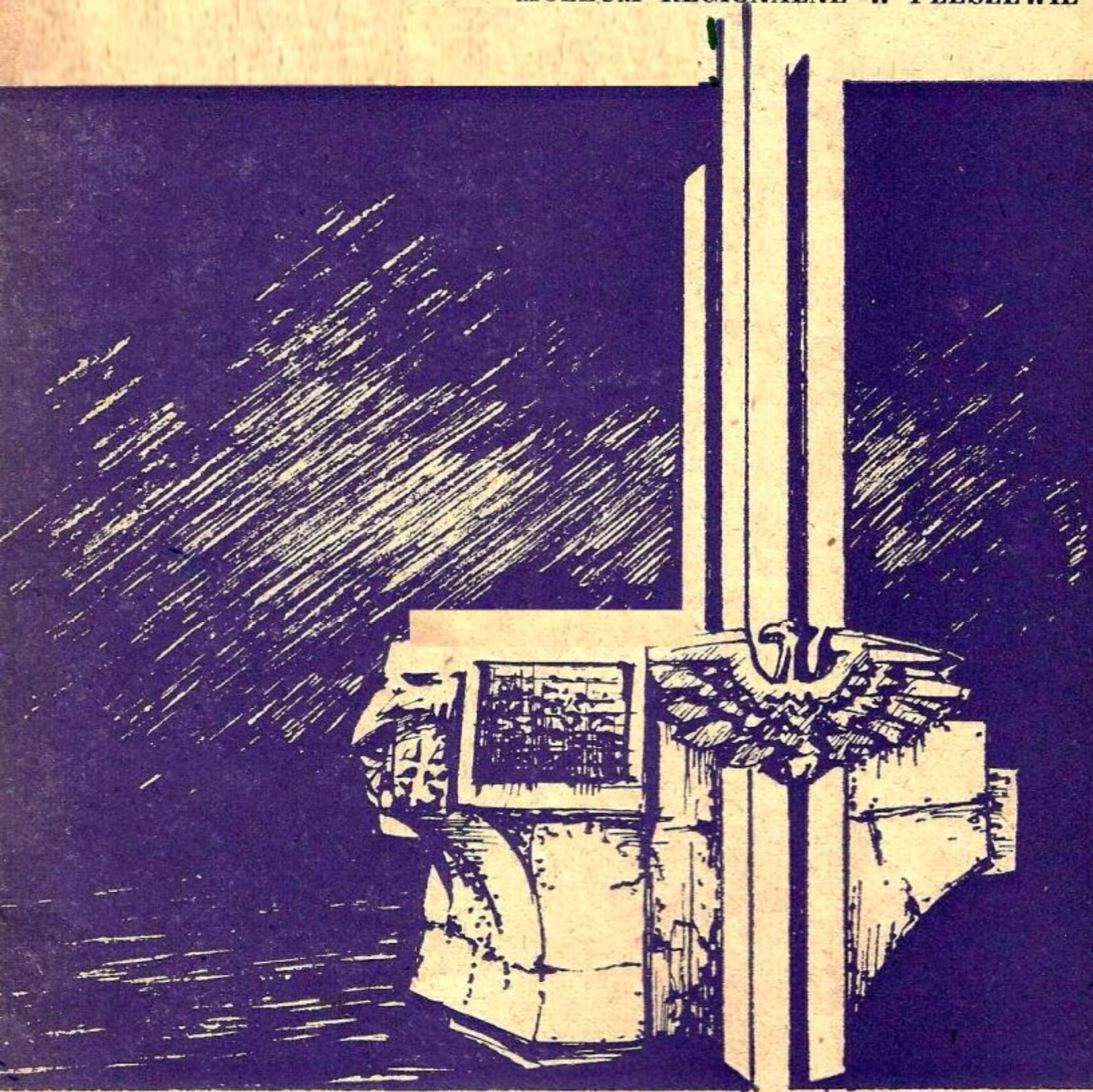

**PLESZEWSKIE TOWARZYSTWO KULTURALNE
MUZEUM REGIONALNE W PLESZEWIE**

STANISŁAW BRÓDKA

**MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ
ZIEMI PLESZEWSKIEJ**

PLESZEW 1986

PLESZEWSKIE TOWARZYSTWO KULTURALNE
MUZEUM REGIONALNE W PLESZEWIE

STANISŁAW BRÓDKA

MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ
ZIEMI PLESZEWSKIEJ

PLESZEW 1986

Zespół redakcyjny:

STANISŁAW BRÓDKA
BONIFACY WRÓBLEWSKI
ANDRZEJ SZYMAŃSKI
JERZY SZPUNT

Okladka, opracowanie graficzne:
JERZY SZPUNT

Fot: ROMAN LIS

UDZIAŁ PLESZEWIAN W WALCE Z NAPOREM GERMAŃSKIM W OKRESIE ZABORU PRUSKIEGO.

Żyjemy w czasach, kiedy hasło „Historia nauczycielką życia” nabiera wielostronnego znaczenia. Winniśmy dokładać wszelkich starań, aby nasi uczniowie interesowali się i dobrze znali bogatą historię naszej Ojczyzny. Jej znajomość i zrozumienie w wielkim stopniu wpływa na kształtowanie charakteru naszych wychowanków, uczy ich miłości Ojczyzny, szacunku dla bohaterów narodowych, do pięknych tradycji. Trzeba również wielki nacisk położyć na znajomość dziejów naszej Ziemi Pleszewskiej, której mieszkańcy dali wiele przykładów bohaterstwa i patriotyzmu, zwłaszcza w czasach zaboru pruskiego i w ostatniej II wojnie światowej.

Pleszewianie nigdy nie mogli pogodzić się z utratą niepodległości. Już w rok po drugim rozbiorze, w wyniku którego wraz z Wielkopolską Pleszew dostał się pod panowanie pruskie, miasto nasze w sierpniu 1794 r. w czasie powstania kościuszkowskiego było całkowicie objęte ruchem narodowym — jak wynika z relacji ówczesnego pastora ewangelickiego. Klęska insurekcji i trzeci rozbiór nie spowodowały rezygnacji Polaków z walki o niepodległość.

Ochotnicy z Wielkopolski przez Kalisz, Pleszew i Gostyń zdążyli na obczyznę, do Włoch, by walczyć w szeregach tworzących się w 1797 r. legionów Jana Henryka Dąbrowskiego.

W okresie napoleońskim w latach 1807 — 1815 Pleszew znajdował się na terenie Księstwa Warszawskiego, a po kongresie wiedeńskim miasto znalazło się znów pod zaborem pruskim w obrębie Wielkiego Księstwa Poznańskiego.

W roku 1818 został utworzony powiat pleszewski. Pleszewianie żywo interesowali się wypadkami jakie rozgrywały się na terenie Królestwa Kongresowego w czasie powstania listopadowego w latach 1830 — 1831. Ochotnicy z powiatu pleszewskiego przedostawali się przez granicę do punktu zbornego w Kaliszu, by walczyć w szeregach powstańczych. Spora też ilość mieszkańców przychodziła z pomocą materialną rodakom walczącym z caratem, udzielała również azylu powstańcom zbiegłym z niewoli rosyjskiej. I ten czyn zbrojny powstańców z lat 1830 — 1831 nie wywalczył upragnionej wolności.

Nowe pokolenie zrywa się do walki narodowo-wyzwoleńczej w okresie Wiosny Ludów 1848 r. Za przykładem Poznania również w Pleszewie został utworzony po 20 marca 1848 r. Komitet Narodowy, którego zarząd na cały powiat tworzyli: Taczanowski ze Sławoszewa, Żychliński z Twardowa, szewc Leon Karkowski z Pleszewa oraz jako wojskowy — płk. Feliks Białoskórski. Pleszewianie zaczęli się szybko zbroić, a miasto przybrało charakter obozu, który liczył na początku kwietnia około 1.200 ludzi. Ochotnicy z obozu pleszewskiego z płk. Białoskórskim na czele połączyli się z głównymi siłami powstańczymi, którymi dowodził generał Ludwik Mierosławski i zdecydowali o ostatecznym zwycięstwie nad przeważającymi siłami wojsk pruskich pod Miłosławiem w dniu 30 kwietnia 1848 r. Pleszewianie walczyli następnie w szeregach partyzanckich w okolicach Rogalina.

Po raz ostatni w XIX stuleciu uczestniczyli Pleszewianie w ruchu zbrojnym podczas powstania styczniowego 1863 r. Ochotnicy pleszewscy różnymi drogami przeprawiali się przez Prosnę i docierali do obozu w Pyzdrach, zorganizowanego przez generała Edmunda Taczanowskiego, pochodzącego z Wieczyna, leżącego na terenie ówczesnego powiatu pleszewskiego.

Korpus generała Edmunda Taczanowskiego liczący pod koniec kwietnia 1863 r. 500 strzelców, 650 kosynierów i 3 działa stoczył szereg krwawych bitew pod takimi miejscowościami jak: Pyzdry, Koło, Ignacewo.

Bitwa pod Ignacem należała do najkrwawszych; trwała prawie 5 godzin i skończyła się klęską Polaków. Zginęło w niej 186 powstańców, w tym 5 ochotników pleszewskich, a około 100 zostało ciężko rannych. W powstaniu styczniowym brało udział w sumie przeszło 90 ochotników z ówczesnego powiatu pleszewskiego.

Na początku XX wieku rozwijała się inna forma, walki z naporem germańskim na terenie Wielkopolski i również w Pleszewie. Kiedy zarządzeniem rejencji poznańskiej wprowadzono z nowym rokiem szkolnym 1901 (rok szkolny rozpoczynał się wtedy 1 kwietnia) w dwóch ostatnich klasach szkoły podstawowej naukę religii w języku niemieckim, dzieci we Wrześni w porozumieniu z rodzicami zastosowały bierny opór odmawiając odpowiedzi w języku wroga, za co spadały na nie dodatkowe represje i kary cielesne. Strajkujące dzieci szkolne we Wrześni wysyłały do uczniów w innych miastach kartki zachęcając ich do strajku i oporu przeciwko nauczaniu religii w języku zaborcy. Taka kartka z napisem „Dzieci pleszewskie! Czy wy zostawicie nas samych? Nie wolno Wam się uczyć religii po niemiecku” spowodowała wybuch strajku w szkole podstawowej w Pleszewie. W ostatnich dwóch klasach zastrajkowali chłopcy i dziewczynki. Najdłużej strajkowały dwie uczennice: Maria Bociańska i Maria Majewska, bo od roku 1902 do 1905. Opornym dzieciom władze pruskie prócz kar cielesnych przedłużały czas nauki w szkole. Majewska i Bociańska opuściły szkołę jako 16-letnie panienki.

O przeciwstawianiu się polityce germanizacyjnej, o bohaterskich, pełnych poświęcenia bojach Pleszewian w czasie Powstania Wielkopolskiego, o ich udziale w wojnie obronnej 1939 r. o walkach niemal na wszystkich frontach II wojny światowej, o martyrologii w okresie okupacji i działalności miejscowego ruchu oporu świadczą liczne pomniki i tablice na naszym terenie upamiętniające te wydarzenia. Są one wyrazem hołdu i wdzięczności społeczeństwa pleszewskiego dla tych, którzy wywalczyli nam wolność, przywrócili nam niepodległą Ojczyznę, dla której poświęcili swe życie. Ich bohaterstwo było, jest i będzie dla nas, a zwłaszcza dla młodzieży przykładem gorącego patriotyzmu.

Pomniki i tablice pamiątkowe, których opis jest zasadniczym celem niniejszego informatora, zostały wykonane i odsłonięte głównie z inicjatywy członków Koła Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Pleszewie, które zrzesza w swoich szeregach:

- Powstańców Śląskich,
- Powstańców Wielkopolskich,
- Żołnierzy Wojska Polskiego — uczestników wojny obronnej 1939 r.,
- Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego, I i II Armii,
- Żołnierzy walczących na Zachodzie w czasie II wojny światowej,
- Uczestników ruchu oporu,
- Więźniów obozów koncentracyjnych,
- Działaczy tajnego nauczania,
- Uczestników walk o utrwalenie władzy ludowej.

Członkowie ZBoWiD pragną, by obecne i przyszłe pokolenia pamiętały zawsze o swoich rodakach, bohaterach oraz o ich pomnikach, które są doskonałą lekcją historii.

Sprawą upamiętniania miejsc pamięci narodowej i opieką nad nimi zajmuje się na terenie kraju Rada Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa z siedzibą w Warszawie. Jej podlega Wojewódzki Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu. Staraniem tego Komitetu ukazał się w lutym 1978 r. — Biuletyn Informacyjny, a w marcu 1980 r., Informator.

W obu tych publikacjach umieszczono wykaz miejsc pamięci narodowej województwa kaliskiego. W Informatorze wymieniono też 16 upamiętnionych miejsc pamięci narodowej na terenie Miasta, i Gminy Pleszew. W 1983 r. Federacja Towarzystw Kulturalnych Ziemi Kaliskiej wydała informator „Cmentarze i Mogiły Żołnierskie 1939 —1945 na terenie województwa kaliskiego” — Mieczysław Woźniak.

Informator o pomnikach i tablicach pamiątkowych na terenie Miasta i Gminy Pleszew oraz najbliższej okolicy został napisany w oparciu o następujące opracowania:

1. Bauer P., Polak B. — Armia Poznań w wojnie obronnej 1939, Poznań 1982.
2. Bródka S. — Okupacja hitlerowska w okręgu pleszewskim, W; Zbrodnie hitlerowskie na Ziemi Kaliskiej w latach 1939 — 1945, Praca zbiorowa pod redakcją Antoniego Czubińskiego, Kalisz 1979.
3. Bródka S. — Powiat pleszewski i jego mieszkańcy w czasie Powstania Wielkopolskiego, W; Udział społeczeństwa, Ziemi Kaliskiej w Powstaniu Wielkopolskim. Praca zbiorowa pod redakcją Antoniego Czubińskiego, Kalisz 1978.
4. Bródka S. — Udział 70 Pułku Piechoty w wojnie obronnej 1939; Udział, społeczeństwa Ziemi Kaliskiej w wojnie obronnej 1939 roku. Praca zbiorowa pod redakcją Bogusława Polaka, Kalisz 1979.
5. Głowacki L. — 17 Wielkopolska Dywizja Piechoty w kampanii 1939 roku, Lublin 1969.
6. Gonczarski J. i Malczewski J. — Czwarta, Przeciwpancerna, Z dziejów 4 Brygady Artylerii Przeciwpancernej, Warszawa 1965, Wydawnictwo MON.
7. Konieczny S. — Walka ze zbrojnym podziemiem i bandytyzmem w województwie poznańskim w początkach władzy ludowej 1945 —1948, W; Polska Partia Robotnicza w województwie poznańskim 1945 — 1948. Praca zbiorowa pod redakcją Czesława Łuczaka, Poznań 1964.
8. Kryszak F. — Dzieje Miasta Pleszewa, Pleszew 1938.
9. Niesiołowski K. — Szkice i sylwetki z przeszłości Pleszewa, Pleszew 1938.
10. Szymański A. — Sześćdziesiąt lat Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. St. Staszica w Pleszewie, Pleszew 1979.
11. Topolski J. — Wielkopolska poprzez wieki, Poznań 1973, rozdział — Walka o utworzenie władzy ludowej.
12. Wieczorkiewicz P. — Polityka zagraniczna II Rzeczypospolitej na tle sytuacji europejskiej w latach 1918 — 1939, Warszawa 1982.
13. Wielkopolski Słownik Biograficzny, W-wa 1983.

PLESZEWIANIE W I WOJNIE ŚWIATOWEJ I W POWSTANIU WIELKOPOLSKIM

Nierównomierny rozwój różnych państw kapitalistycznych doprowadził na początku XX wieku do zaostrzenia się sprzeczności, do zmiany układu sił ekonomicznych i militarnych, Dążenie do dokonania nowego podziału świata doprowadziło do powstania dwu przeciwstawnych ugrupowań: trójprzymierza (Niemcy, Austro-Węgry, Włochy) i tzw. Ententy (Anglia, Francja, Rosja). W toku wojny szereg państw opowiedziało się bądź po stronie Ententy (Japonia, Włochy po wystąpieniu z trójprzymierza, Rumunia, Stany Zjednoczone) bądź poparło Austro-Węgry i Niemcy, czyli tzw. państwa centralne (Turcja, Bułgaria).

Bezpośrednim powodem wybuchu wojny było zabójstwo austro-węgierskiego następcy tronu arcyksięcia Franciszka Ferdynanda, dokonane 28.VI. 1914 r. w Sarajewie. Austro-Węgry 28.VII. wypowiedziały wojnę Serbii, Niemcy 4. VIII, wypowiedziały wojnę Rosji, 8.VIII. — Francji; 4.VIII Anglia wypowiedziała wojnę Niemcom. Wojska niemieckie gwałcąc neutralność Belgii uderzyły na Francję i dotarły do rzeki Marny, skąd jednak po krwawych starciach (od 4 do 9.IX) musiały się wycofać.

Na froncie wschodnim początkowe powodzenie wojsk rosyjskich w Prusach Wschodnich zakończyło się ich przegraną pod Tannenbergiem. W następnym roku 22.IV Niemcy zastosowali po raz pierwszy pod Ypres gazy bojowe. Na wschodzie Niemcy przełamali front pod Gorlicami i wyparli wojska rosyjskie z Galicji. Natomiast na froncie zachodnim działania zaczepne wojsk niemieckich w bitwie pod Verdun (styczeń — maj) 1916 r. zakończyły się niepowodzeniem. W walkach na tym odcinku brali też udział Polacy w mundurach niemieckich, zmuszeni do tego przez wroga. Wśród nich byli także mieszkańcy Pleszewa. Wielu z nich straciło tam życie.

Na wschodzie ofensywa wojsk rosyjskich pod wodzą gen. Brusilowa doprowadziła w czerwcu i lipcu 1916 r. do opanowania Bukowiny i części wschodniej Galicji. Na froncie zachodnim wojska francuskie i angielskie uzyskiwały w bitwie nad rzeką Sommą nieznaczne sukcesy terenowe, użyły tam po raz pierwszy czołgów w dniu 15.IX.1916 r.

Ważne wydarzenia miały miejsce w 1917 r. W dniu 12.III. w Rosji rewolucja burżuazyjno-demokratyczna obaliła carat. Na początku kwietnia (6.IV) USA przystąpiły do wojny po stronie Ententy. W Rosji zwyciężyła 7.XI. 1917 r. rewolucja socjalistyczna, która wywarła wielki wpływ na inne kraje i dalszy przebieg wojny. Przyniosła ona zasadniczą zmianę sytuacji politycznej w świecie, wywarła wielki wpływ na wzrost fali rewolucyjnej i narodowo-wyzwoleńczej, a szczególnie w Niemczech i Austro-Węgrzech.

W styczniu 1918 r. prezydent USA Wilson ogłosił słynne 14 punktów z których trzynasty zapowiadał powstanie niepodległego państwa polskiego z dostępem do morza.

Wieczorem 3 listopada 1918 r. wybuchło powstanie marynarzy w Kilonii, które dało początek rewolucji w Niemczech. W nocy z 6 na 7 listopada powstał w Lublinie Tymczasowy Rząd Ludowej Republiki Polskiej z Ignacym Daszyńskim na czele. W Berlinie 9 listopada rozpoczął się strajk generalny, równocześnie abdykował cesarz Wilhelm II i Niemcy stały się republiką.

Wreszcie 11 listopada 1918 r. został podpisany rozejm w Compiègne. Niemcy musiały przyjąć podyktowane im warunki zawieszenia broni. Zakończyła się I wojna światowa. Traktaty pokojowe (m. in. w Wersalu, Saint Germain) nie zdołały zlikwidować sprzeczności, które spowodowały wybuch wojny. Niepodległość uzyskała Polska, Czechosłowacja, Węgry, Litwa, Łotwa, Estonia, Finlandia. O granicach zachodnich Polski zadecydowało Powstanie Wielkopolskie oraz trzy powstania śląskie.

W walkach powstańczych bohaterstwem i wielkim poświęceniem odznaczyli się również mieszkańcy powiatu pleszewskiego, o czym przypominają tablice pomniki tak liczne na naszym terenie.

1. Epitafium ku czci poległych w I wojnie światowej – Pleszew, fronton kościoła farnego św. Jana

Epitafium na ścianie, po prawej stronie głównego wejścia do kościoła, na nim napis: „A tak święta i zbawienna jest myśl modlić się za umarłe, aby byli od grzechów rozwiązani” II. Mach. XII. 46. „Jako ofiary wojny światowej polecają się naszym modłom”, tu podano 97 nazwisk poległych na różnych frontach I wojny światowej.

Komentarz: Wieść o wybuchu I wojny światowej w 1914 r. przyjęta została przez ogół społeczeństwa pleszewskiego z zadowoleniem. Zbrojne starcie między zaborcami było urzeczywistnieniem marzeń pokoleń Polaków żyjących w długiej niewoli. Zdawano sobie jednak sprawę z tego, że wojna potrwa długo i pochłonie wiele ofiar. To z kolei rodziło ogólne przygnębienie wynikające z tego, że Polacy ubrani w pruskie mundury będą przelewali krew za sprawę znienawidzonego wroga i na froncie będą strzelali do swych braci, rodaków z armii carskiej i francuskiej. Większość Wielkopolan, w tym również Pleszewian wierzyła, że mimo potęgi i początkowych sukcesów Niemcy poniosą klęskę, a w wyniku jej powstanie Polska wolna i niepodległa. Pierwsza wojna światowa trwała 4 lata, i 3 miesiące. Straciło w niej życie około 10 milionów ludzi, ponad 20 milionów zostało rannych.

Wojna nie oszczędziła również mieszkańców naszego regionu. Kilkudziesięciu Pleszewian zmuszonych walczyć w szeregach armii niemieckiej zginęło w 1916 r. pod twierdzą francuską Verdun, której bohatersko bronili Francuzi przez

blisko 9 miesięcy i mimo olbrzymich strat nie oddali. Kilkunastu mieszkańców naszego terenu zginęło w walkach nad rzeką Sommą w lecie 1916 r. gdzie po raz pierwszy pojawiły się czołgi użyte przez Anglików przeciwko Niemcom. Pleszewianie ginęli także w walkach na froncie rosyjskim, zwłaszcza pod Gorlicami (w Galicji) w maju 1915 r.

2. Tablica upamiętniająca pierwsze zebranie przygotowujące Powstanie Wielkopolskie — Pleszew, Plac Kościelny nr 6.

Tablica marmurowa wmurowana na słupie parkanu ogradzającego plebanię. Na niej napis: „Pierwsze zebranie przygotowujące Powstanie Wielkopolskie 1918/19 w powiecie pleszewskim odbyło się w tym domu w październiku 1913 r.”.

Komentarz: ogół społeczeństwa pleszewskiego z wielkim zainteresowaniem śledził wypadki jakie rozgrywały się w czasie I wojny światowej, a zwłaszcza w jej ostatnich latach. Już w październiku 1918 r. zawiązany został w Pleszewie Tajny Komitet Obywatelski, o którego pierwszym zebraniu głosi w.w. tablica. Inicjatorem i przewodniczącym tego Komitetu był miejscowy proboszcz ks. Kazimierz Niesiołowski.

Pod wpływem szerzącej się fali rewolucyjnej w Niemczech, będącej konsekwencją Wielkiej Rewolucji Socjalistycznej, w ślad za Poznaniem, żołnierze pleszewskiego garnizonu opowiedzieli się także za rewolucją, wywiesili czerwony sztandar i w dniu 11 listopada 1918 r. utworzyli Radę Żołnierską. W tym samym też pamiętnym dniu, dniu zakończenia I wojny światowej została wybrana w Pleszewie Rada Robotnicza składająca się z 20 członków. Przewodniczącym jej był robotnik Jan Kasperski. Wkrótce Rada Robotnicza zaczęła współpracować z Radą Żołnierską, skoro jej przewodniczącym został ppor. Ludwik Bociański, któremu udało się dzięki sprytowi i pomysłowości opanować bez rozlewu krwi miejscowe koszary, gdzie stacjonowało około 800 żołnierzy niemieckich, a Polaków zaledwie garstka.

Tajny Komitet Obywatelski na zebraniu w dniu 14 listopada 1918 r. przekształcił się w jawną Radę Ludową, składającą się z 18 osób, w tym 9 z Rady Robotniczej i Żołnierskiej i 9 z grona obywatelstwa. Skład Rady Ludowej na

powiat pleszewski ustalono ostatecznie po wyborach przeprowadzonych w dniach 23 i 24 listopada. Liczyła ona 28 członków, później dokooptowano jeszcze 8. Prezesem został ks. proboszcz Kazimierz Niesiołowski, zastępcą Artur Szenic z Korzkiew, sekretarką Anna Suchocka.

Wybuch powstania w Poznaniu nie zaskoczył pleszewskich działaczy, którzy byli na tę ewentualność przygotowani. Już około godz. 18.00 w dniu wybuchu Powstania Wielkopolskiego 27 grudnia 1918 r. dowództwo garnizonu pleszewskiego zawiadomione o wypadkach w Poznaniu, wysłało kompanię w sile około 80 ludzi pod dowództwem sierż. Antoniego Kozłowicza na pomoc powstańcom poznańskim.

Walki powstańcze zainicjowane w Poznaniu szybko rozgorzały na różnych terenach granicznych Wielkopolski. Tymczasem w Pleszewie w dniu 3 stycznia 1919 r. odbyło się bardzo ważne posiedzenie Rady Ludowej, na którym m. in. postanowiono, by komendę wojskową w mieście i powiecie objął ppor. Ludwik Bociański. Starostą został wówczas Artur Szenic z Korzkiew, burmistrzem Stefan Karczewski.

W dniu 6 stycznia 1919 r. odbyła się uroczystość oficjalnego przejęcia władzy przez Radę Ludową oraz umieszczenie orła białego na ratuszu pleszewskim na znak odzyskania niepodległości po przeszło 120 latach niewoli.

3. Pomnik ku czci Powstańców Wielkopolskich — Pleszew, parafialny przy ul. Kaliskiej 44.

U szczytu murowanego słupa uwidatniony krzyż, pod nim napis: „Bohaterom z Powstania 1918/19”, nieco niżej napis: „Polsko wspomnij Ty o nas”. Na dole wmurowano marmurową tablicę, na której wyryto 6 nazwisk poległych Powstańców Pleszewskich, przy nich datę urodzenia, miejsce i datę śmierci. Nad nazwiskami napis: „Ojczyźnie oddali życie w Powstaniu Wielkopolskim Ochotnicy:
Wacław Witczak ur. 20.9.1896 r. poległ 19.1.1919 r. pod Ligotą
Tomasz Markiewicz ur. 17. 12. 1899 r. poległ 16. 1. 1919 r. pod Ligotą
Józef Matczak ur. 1. 9. 1892 r. poległ 6. 2. 1919 r. pod Miejską Górką
Ludwik Likowski urodzony 4. 8. 1385 r. poległ 6. 2. 1919 r. pod Łomnicą
Kazimierz Sopałowicz urodzony 1. 2. 1896 r. poległ 28. 2. 1919 r. pod Zmysłoną Ligotą

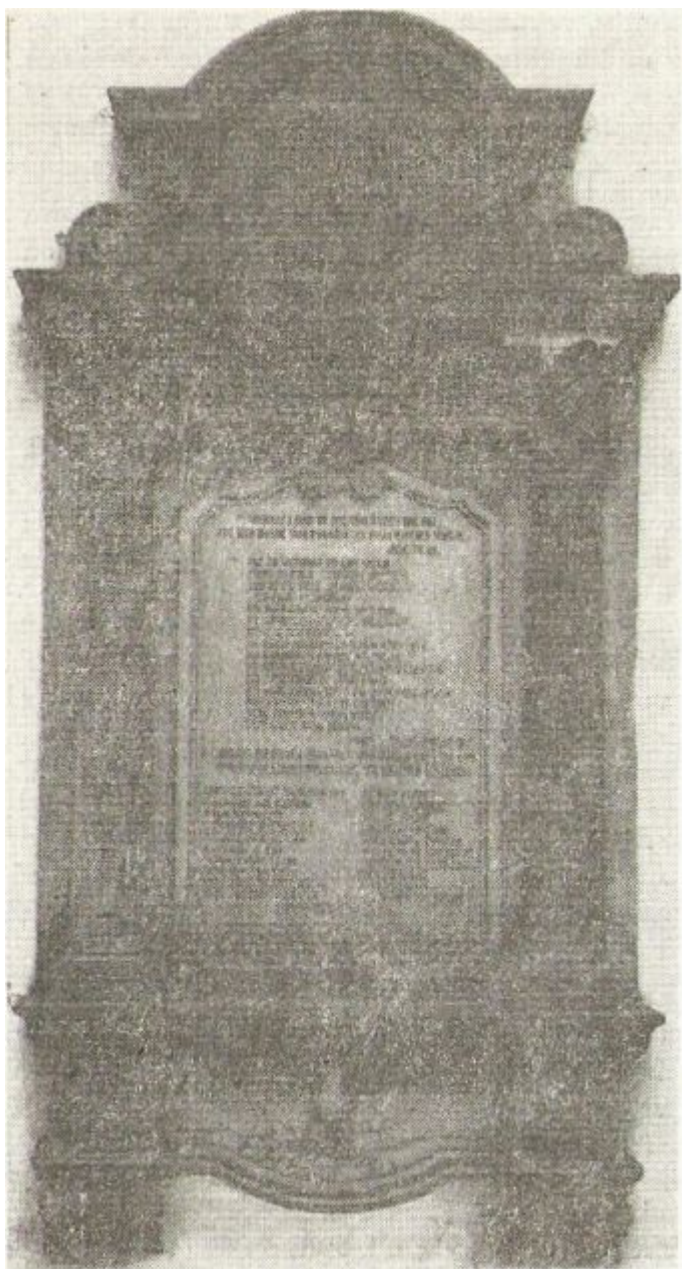
Władysław Andrzejewski ur. 25. 5. 1896 r. poległ 28. 2. 1919 r. pod Zmysłoną Ligotą
„Bóg ich nagrodą”

Komentarz: powstańcy pleszewscy wslawili się bohaterstwem w walkach w okolicy Ostrzeszowa, Kępna, w bitwach pod Kobylą Górą, Ligotą, gdzie zginęli: Waław Witezak, Walenty Spalony i Tomasz Markiewicz. Ranni zostali: Franciszek Kaniewski i Józef Kuśnierek. Dwóch ochotników z kompanii pleszewskiej Władysława Andrzejewskiego i Kazimierza Sopałowicza stojących na warcie w okolicy Zmysłonej Ligoty Niemcy rozbroili, zabrali do lasu i tam w bestialski sposób zamordowali.

Powstańcy pleszewscy brali również udział w krwawych walkach jakie toczyły się w rejonie Rawicza, pod Sarnówką, Sarnowem, Szymanowem. W okolicy Miejskiej Górki zginął Józef Matczak. Jeden z mieszkańców Pleszewa, syn miejscowego lekarza Ludwik Likowski, walczył w szeregach powstańczych w okolicy Zbąszynia i poległ pod Łomnicą. Ostatni bój stoczył cały batalion pleszewski pod dowództwem ppor. Ludwika Bociańskiego w pierwszy dzień Świąt Wielkanocnych w kwietniu 1919 r. pod Chachalnią na odcinku Zduny – Krotoszyn.

Po zakończeniu działań na terenie Wielkopolski niektórzy z mieszkańców ówczesnego powiatu pleszewskiego brali udział w trzecim powstaniu śląskim. Znaczna część ich grupy (56 osób) walczyła w rejonie Góry Św. Anny. Zwłoki sześciu powstańców sprowadzono do Pleszewa, pochowano na cmentarzu parafialnym we wspólną mogiłę, na której w 1923 r. postawiono pomnik. Podczas okupacji został on zniszczony przez hitlerowców, a w 1947 r. odrestaurowany z inicjatywy żyjących powstańców.

Patronat sprawuje Szkoła Podstawowa Nr 2 w Pleszewie.

4. Epitafium upamiętniające poległych w Powstaniu Wielkopolskim, a także na froncie wschodnim — Pleszew, fronton kościoła farnego św. Jana.

Epitafium na frontowej ścianie po lewej stronie głównego wejścia do kościoła, na nim napis: „Większej nad tę miłości żaden nie ma, aby kto duszę swą położył za przyjaciół swoje. Jan XV. 13”. Niżej fragment z Psałmu miłości Zygmunta Krasieńskiego, zaczynający się od słów „Nie od wczoraj — od lat wiele, pierś im palił skwarny brzeg...” Po tym dość długim fragmencie wryto słowa „W obronie Ojczyzny zmartwychwstałej złożyli swe życie w ofierze i polecają się naszym modłom; (tu wymieniono 21 nazwisk, w tym 14 poległych w Powstaniu Wielkopolskim 17 na froncie wschodnim): Władysław Andrzejewski, Antoni Doczekalski, Wawrzyn Gola, Stanisław Kurowski, Czesław Maleszka, Józef Matczak, Leon Ogrodowicz, Walenty Spalony, Franciszek Walczak, Wawrzyn Włodarczyk, Ignacy Ciepły, Ludwik Gielniak, Józef Graja, Ludwik Likowski, Tomasz Markiewicz, Szczepan Olejniczak, Kazimierz Sopalowicz, Jan Tomczak, Wacław Witczak, Franciszek Wodyński, Stanisław Wasiewicz.

Komentarz: Powstańcy pleszewscy brali udział na różnych frontach Powstania Wielkopolskiego. Jedna Kompania pleszewska pod dowództwem sierż. Antoniego Kozłowicza ubezpieczała główny dworzec w Poznaniu już w dniu 27 grudnia 1918 r. W dniach 1 i 2 stycznia 1919 r. ta sama kompania wraz z inną pod dowództwem ppor. Feliksa Pamina brała udział w oswobodzeniu Krotoszyna.

Pleszewski Pułk Strzelców, którego dowódcą był ppor. Ludwik Bociański na początku stycznia 1919 r. liczył ok. 500 żołnierzy sformowanych w trzech kompaniach. Dowódcą I-szej kompanii był ppor. Feliks Pamin, II-giej sierż. Antonii Kozłowicz, III-ciej sierż. Stanisław Witkowski, później ppor. Michał Ciężyński, następnie ppor. Aleksander Bąk. Od połowy stycznia 1919 r. doszły jeszcze: IV kompania, której dowódcą był sierż. Stanisław Piękny, po nim ppor. Kazimierz Kwieciński, następnie ppor. Alfons Engler oraz V kompania kulomiotów dowodzona przez sierż. Mikołaja Ryfę i kompania rezerwowa pod dowództwem sierż. Romana Chatlińskiego.

Począwszy od 8 stycznia 1919 r. rozgorzały walki na różnych frontach. Garnizon pleszewski przydzielony do VI Okręgu Wojskowego, którego dowódcą był ppor. Zbigniew Ostroróg-Gorzeński, skierowany został do akcji zbrojnej na froncie południowym. Pleszewianie brali też udział w walkach na froncie wschodnim w wojnie polsko-radzieckiej w 1920 r.

Jeszcze w czasie trwania okupacji niemieckiej na ziemiach byłego zaboru rosyjskiego, doszło do konfliktu polsko-ukraińskiego. Już na początku listopada 1918 r. toczyła się na obszarach położonych na wschód od rzeki San, a szczególnie na terenie Lwowa ostra walka o władzę między siłami ukraińskimi i polskimi; w walkach tych brały udział oddziały wojskowe i ludność. W końcu listopada 1918 r. posiłkowe oddziały wojsk polskich opanowały Lwów i okolice.

W lutym 1919 r. Piłsudski przystąpił do stopniowego zajmowania ziem białoruskich i litewskich. Dało to początek długotrwałej wojnie polsko-radzieckiej, której wzmożenie nastąpiło w kwietniu 1919 r. w wyniku ofensywy Piłsudskiego na Wilno. Rozpoczęta w kwietniu 1920 r. ofensywa polska na Ukrainie była początkiem nowego etapu wojny polsko-radzieckiej zwanej wojną 1920 r. W pierwszych dniach maja wojska polskie zajęły Kijów oraz przekroczyły Dniepr. Tymczasem Armia Czerwona przystąpiła wkrótce do kontrofensywy na całym froncie. Uwolniła Kijów, wyparła wojska polskie z Ukrainy i Białorusi, doszła pod Lwów i Warszawę. Nastąpił jednak przełom w losach wojny z chwilą kiedy wojsko polskie zostało wzmocnione ochotnikami oraz uzyskało wsparcie materiałowe i instruktażowe ze strony Francji i Anglii. W dniach od 15 do 18 sierpnia 1920 r. wojska radzieckie w krwawych bojach pod Warszawą poniosły klęskę i musiały się cofnąć. Pod naciskiem nastrojów antywojennych w Polsce doszło do zawieszenia broni 8 października 1920 r. a 18 marca 1921 r. w Rydze podpisano traktat pokojowy między Polską a republikami radzieckimi.

W walkach ekspansywnych na froncie wschodnim, a szczególnie na Białorusi, Wileńszczyźnie oraz pod Warszawą brało też udział wielu pleszewskich uczestników Powstania Wielkopolskiego, którzy po zakończeniu działań na granicy niemieckiej znaleźli się w szeregach 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich, a przemianowanego 1.2. 1920 r. na 70 pp. Poszczególne baony pleszewskiego pułku poniosły też poważne straty w ludziach i sprzęcie, zwłaszcza pod Przemierowem nad rzeczką Pełtą, dopływem Narwi, gdzie zginęło 8 żołnierzy a 59 zostało rannych. Nazwiska niektórych z nich wyryte zostały razem z poległymi w Powstaniu Wielkopolskim na jednej tablicy.

WOJNA OBRONNA 1939, OKUPACJA HITLEROWSKA NA ZIEMI PLESZEWSKIEJ ORAZ WALKI WYZWOLEŃCZE.

Napaść hitlerowskiej III Rzeszy na Polskę dokonana 1 września 1939 r. stała się początkiem II wojny światowej. Objęła ona 61 państw, toczyła się na trzech kontynentach i pochłonęła 50 milionów istnień ludzkich, pozostawiając ponadto miliony inwalidów, kalek i sierot. Była ona największą, najkrwawszą i najbardziej niszczycielską ze wszystkich wojen, jakie przeżyła ludzkość.

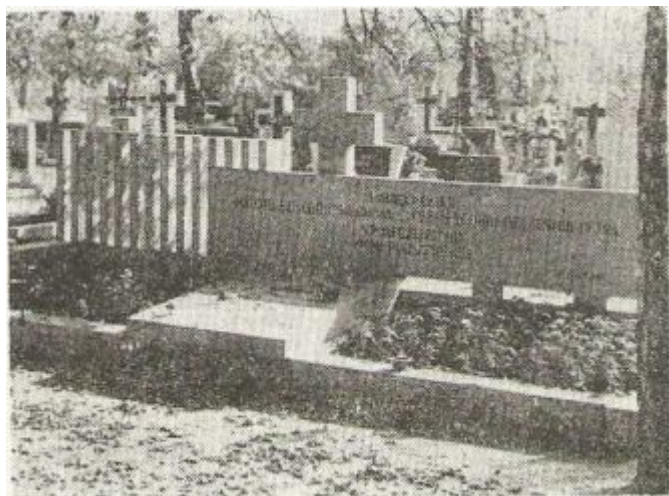
Zasługą narodu polskiego jest to, że jako pierwszy przeciwstawił się zaborczemu pochodowi militarystyki niemieckiej w jego zwyrodniałej hitlerowskiej postaci. Epopeja września 1939 r. w której walczył również pleszewski 70 pp. szczególnie w walkach nad Bzurą, nigdy nie zatrze się w pamięci naszego narodu. Polacy nie skapitulowali przed hitlerowską przemocą i terrorem. Polskie formacje regularne i oddziały partyzanckie toczyły walkę prawie na wszystkich

frontach II wojny światowej, na terytorium 19 spośród 23 uczestniczących w niej krajów Europy i Afryki. Ważną rolę w walce z wrogiem odegrał również ruch oporu, działający także w okręgu pleszewskim.

Ogółem w czasie wojny walczyło z bronią w ręku blisko 2 miliony Polaków. Główną siłą zbrojną narodu było 400-tysięczne Ludowe Wojsko Polskie walczące od historycznej bitwy pod Lenino u boku Armii Radzieckiej aż do zdobycia Berlina.

Wojna i okupacja przyniosły narodowi polskiemu tragiczne skutki. Hitleryzm stworzył obozy koncentracyjne i obozy masowej eksterminacji, gotował biologiczną zagładę całemu narodowi, niszczył kulturę, oświatę i naukę, prowadząc rabunkową gospodarkę, dewastował przemysł, rolnictwo i transport, niszczył nasze miasta i wsie. W latach 1939 – 1945 w wyniku terroru i eksterminacyjnej polityki III Rzeszy straciło życie ponad 6 milionów obywateli Polski. Nie ma w Polsce miejscowości bez mogił ofiar hitleryzmu.

O tragedii, jaką przeżyło społeczeństwo pleszewskie w czasie II wojny i okupacji hitlerowskiej, przypominają liczne pomniki i tablice pamiątkowe na terenie miasta i najbliższej okolicy..

5. Pomnik ku czci ofiar nalotu wroga w pierwszym dniu II wojny światowej — Pleszew, Cmentarz parafialny, ul. Kaliska 44.

Na wspólnym grobie mieszkańców Pleszewa, którzy zginęli w dniu 1 września 1939 r. postawiono pomnik, a na nim tablicę z napisem „Pamięci ofiar nalotu hitlerowskiego na Pleszew w dniu 1 września 1939 r.
Społeczeństwo Ziemi Pleszewskiej

Wrzesień 1932 r.

Na drugiej tablicy umieszczonej poziomo na grobie napis; „Od bomb nieprzyjacielskich zginęli:

Maria Boguś	lat 10
Elżbieta Kubicka	lat 36
Maria Kubicka	lat 5
Józef Kubicki	lat 3
Józefa Malinowska	lat 37
Władysław Malinowski	lat 16
Mieczysław Malinowski	lat 13
Maria Teresa Malinowska	lat 9
Stanisław Pańczak	lat 67
Jadwiga Tanaś	lat 23

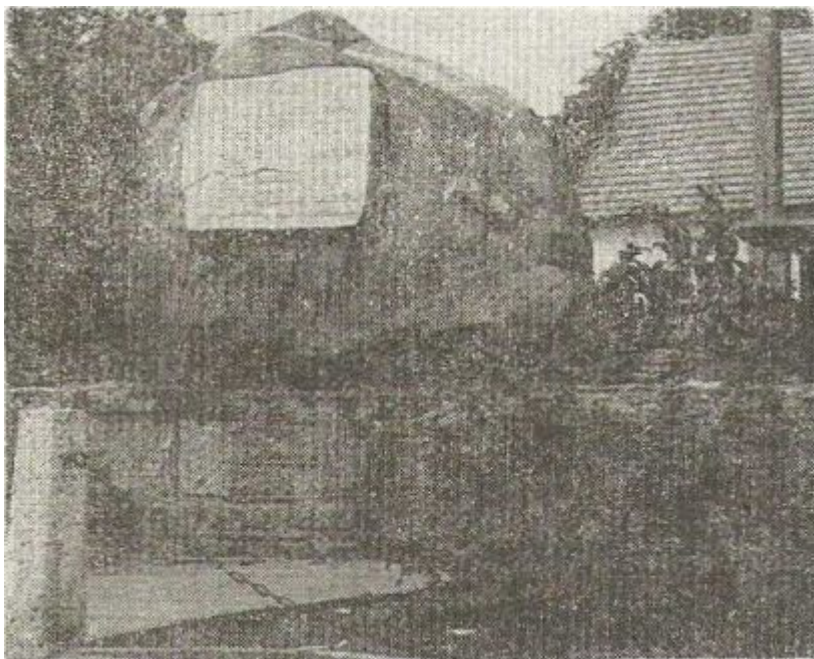
Niech spoczywają w pokoju!”

Komentarz: w pierwszym dniu wojny — 1 września 1939 r. około godz. 15.30 pojawił się nad miastem nieprzyjacielski samolot, który niespodziewanie zrzucił bomby na Aleje Mickiewicza. Była to, jak twierdzą niektórzy świadkowie owej

tragedii awionetka szpiega niemieckiego Edwarda Fischera von Mollarda, właściciela majątków w Parzęczewie i Górze (powiat jarociński). Posiadał on jako jedyny w Wielkopolsce nie tylko własny samolot, ale także prywatne lotnisko. Był członkiem aeroklubu Rzeczypospolitej Polskiej w stopniu porucznika Wojska Polskiego. To właśnie Fischer von Mollard przyleciał na swojej awionetce ze znakami polskimi i zrzucił 11 bomb, z których 5 spadło w pobliżu domu przy Alejach Mickiewicza, a 6 w pobliskim lasku brzozowym. W wyniku bombardowania zginęło na miejscu 7 osób, a 3 zmarły wkrótce na skutek odniesionych ran w miejscowym szpitalu.

Uroczyste odsłonięcie pomnika odbyło się w dniu 1 września 1982 r.

Patronat sprawuje II Szczep ZHP przy Szkole Podstawowej Nr 2 w Pleszewie.

6. Pomnik ku czci żołnierzy Pleszewskiego 70 Pułku Piechoty — Pleszew, Plac Powstańców Wielkopolskich.

Na cokole granitowym duży kamień na którym umieszczono tablicę z napisem „Wieczna chwała bohaterskim żołnierzom 70 pp. którzy w wojnie obronnej 1939 r. chlubnie wypełnili swój obowiązek w obronie Ojczyzny”.

Komentarz: zawiązkiem 70 pp był powstańczy batalion „Ostrów” sformowany 12 listopada 1918 r. Z inicjatywy żołnierzy tej jednostki powstały dalsze dwa bataliony „Krotoszyn” i „Ostrzeszów”, a 6 lutego 1919 r. został uformowany 12 Pułk Strzelców Wielkopolskich, który na początku lutego 1920 r. otrzymał kolejny numer porządkowy 70 pp.

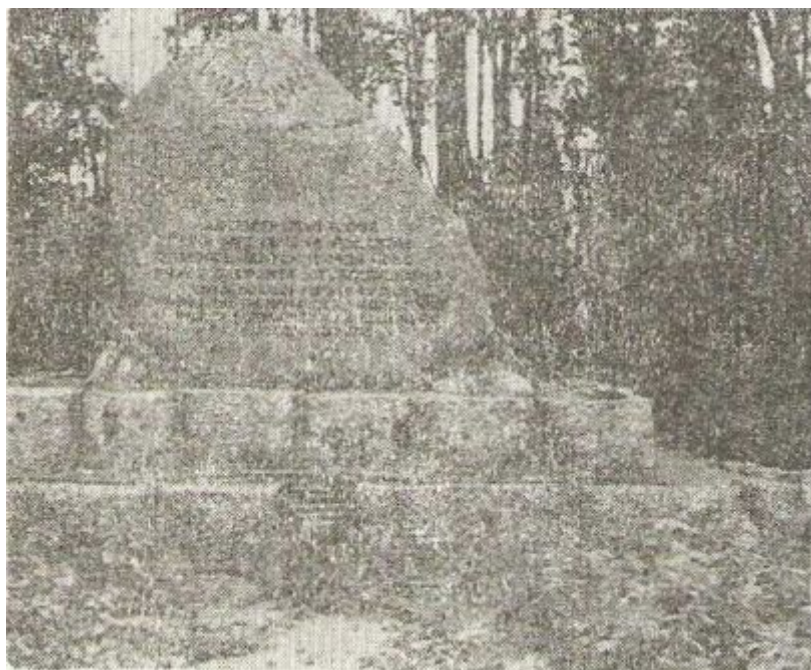
Początkowo jednostka ta nie miała stałego miejsca skoszarowania. Od 17 października 1921 r. trafiła wreszcie do stałych garnizonów w Jarocinie i Pleszewie. Za dowództwa płk. dypl. Mieczysława Mozdyniewicza z początkiem 1928 r. cały 70 pp został skoncentrowany w Pleszewie. Krótko przed wybuchem wojny z dniem 25 marca 1939 r. wchodził w skład 17 Dywizji Piechoty, a ta z kolei należała do Armii „Poznań” pod dowództwem gen. dyw. Tadeusza Kutrzeby. Natomiast dowództwo 17 Dywizji objął płk. dypl. Mieczysław Mozdyniewicz, były długoletni dowódca 70 pp. Jego stanowisko w pułku pleszewskim przejął płk. Alfred Konkiewicz. Żołnierze 70 pp w składzie 17 Dywizji Piechoty Armii „Poznań” brali udział w największej operacji zaczepnej wojny obronnej we wrześniu 1939 r. — w rejonie Bzury i Warszawy.

W walkach z przeważającymi siłami wojsk hitlerowskich prawie jedna trzecia stanu żołnierskiego pułku poległa w rejonie Kutna, Łęczycy, Sochaczewa i Warszawy. Szlak bojowy pułku znaczą zbiorowe mogiły na cmentarzach: Modlny, Giżyc, Rybna, Młodzieszyna i Łomianek.

Za szczególne bohaterstwo w walce 10 oficerów, podoficerów i szeregowych zostało odznaczonych Krzyżem Virtuti Militari, a ponad 40 — Krzyżem Walecznych. Dla wielu żołnierzy 70 pp wojna nie skończyła się w 1939 r. Ci którym udało się przedostać do Warszawy po kapitulacji stanęli bezpośrednio do walki konspiracyjnej, niektórzy z nich w szeregach Ludowego Wojska Polskiego brali odwet za Wrzesień, za pomordowanych w okresie okupacji. Niektórzy żołnierze pleszewskiego 70 pp walczyli też na różnych frontach II wojny światowej.

Uroczyste odsłonięcie pomnika odbyło się 15.IX.1973 r. w ramach obchodów 30-lecia Ludowego Wojska Polskiego.

Patronat sprawuje Zespół Szkół Rolniczych w Marszewie.

7. Pomnik ku czci 7 rozstrzelanych Polaków — Pleszew, Malinie, Boreczek.

Na brzegu lasu, w miejscu egzekucji postawiono duży głaz, na którym wyryto napis „Miejsce uświęcone krwią męczeńską Polaków zamordowanych w 1939 r. przez okupanta hitlerowskiego”; pod napisem nazwiska pomordowanych.

Komentarz: pierwsze morderstwo miało miejsce w Pleszewie 27 września 1939 r. W dniu tym zawezwano miejscowego lekarza Bronisława Kołodziejczaka do chorego znajdującego się w areszcie. Kiedy lekarz zbliżał się do więzienia przy ul. Kaliskiej, został podstępnie zastrzelony. Zbrodni tej, jak wynika z niektórych relacji mieszkańców Pleszewa dokonał Niemiec Jouanne syn właściciela majątku w Lenartowicach. Grób zamordowanego znajduje się na cmentarzu parafialnym przy ul. Kaliskiej.

W miesiąc później 23 października gestapowcy dokonali potajemnej zbrodni, w tak zwanym lasu malińskim. (Boreczku), położonym około 2 km od Pleszewa. Na miejsce egzekucji przywieziono 7 Polaków, których zmuszono do wykopania mogiły a następnie rozstrzelano. Z miejscowego więzienia dostarczono kilku więźniów, których zmuszono do zakopania zwłok i zamaskowania miejsca zbrodni. Mieszkaniec Malinia Jan Tanaś, który w tym czasie pracował na polu, widział jak skazańców pędzono z drogi do Lasku i po pewnym czasie słyszał strzały. Na drugi dzień udał się do zagajnika, odnalazł miejsce zbrodni i zaznaczył je wyrytym na drzewie krzyżykiem. To ułatwiło odnalezienie miejsca zbrodni po zakończeniu wojny.

Zwłoki zamordowanych ekshumowano w dniu 23 maja 1945 r. Udało się ustalić tożsamość wszystkich 7 osób, wśród których było 2 wychowanków Pleszewskiego Liceum i Gimnazjum, a mianowicie Stefan Magnuszewski oraz Czesław Kolibabka liczący zaledwie 17 lat. Pozostali to mieszkańcy Pleszewa: Kazimierz Ludwiczak, Władysław Szewczyk, Józef Szczepański, Walenty Mizerkiewicz i jeden mieszkaniec Galewa (pow. krotoszyński) Stanisław Głuch. Odsłonięcie pomnika odbyło się w kwietniu 1965 r. Patronat sprawuje Szkoła Podstawowa w Kowalewie. »

8. Tablica pamiątkowa ku czci 8 ofiar terroru hitlerowskiego — Pleszew, ul. Sienkiewicza 21.

Tablica marmurowa na ścianie frontowej budynku, w którym w latach 1939—1945 była siedziba gestapo. Na tablicy napis „Miejsce uświęcone krwią męczeńską Polaków, najlepszych synów Ziemi Pleszewskiej zamordowanych przez hitlerowskie gestapo w latach 1939-1945”

Komentarz: budynek przy ul. Sienkiewicza 21 był postrachem dla Polaków. Znajdowały się tam biura gestapo, a w piwnicach więzienie w którym torturowano aresztowanych, a niekiedy mordowano. Zwłoki zamordowanych grzebano w ogrodzie położonym tuż za siedzibą gestapo. Po wyzwoleniu Pleszewa znaleziono tam dość duży grób i w dniu 25 maja 1945 r. ekshumowano zwłoki 8 ofiar pomordowanych przez zbirów hitlerowskich.

Mimo wielu wysiłków podejmowanych przez specjalnie powołaną Komisję udało się ustalić nazwiska tylko czterech ofiar, a byli to::

Józef Czaplicki z Pleszewa,
Jan Kern z Pleszewa,
Józef Kaźmierczak z Zawidowie,
Adam Łamek z Sośnicy.

Pozostałych czterech ofiar nie udało się rozpoznać.

Uroczyste odsłonięcie tablicy odbyło się 6.IX.1964 r.

Patronat sprawuje Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 2 w Pleszewie.

9. Pomnik na grobie pomordowanych przez hitlerowców. Cmentarz parafialny przy ul. Kaliskiej 44.

Graniasty obelisk kamienny, na nim u góry znak PZBWP (Polski Związek b. Więźniów Politycznych) oraz napis „Grób pomordowanych ofiar przez terror hitlerowski 1939—1942 R I P”. Wyjaśnienie - R1P jest to skrót łacińskiego wyrażenia Requiescant in pace! — Niech Spoczywają w pokoju!

Komentarz: wielkim przeżyciem dla mieszkańców Pleszewa, przeżyciem przypominającym czasy strasznej okupacji był manifestacyjny pogrzeb Polaków pomordowanych przez hitlerowców w lasku na Maliniu tzw. Boreczku i w siedzibie gestapo przy ul. Sienkiewicza 21. W niedzielę 27 maja 1945 r. o godz. 17.00 ruszył żałobny kondukt z remizy Kolei Powiatowej, gdzie było ustawionych 15 trumien ze zwłokami ekshumowanych ofiar, ulicami Kolejową, Sienkiewicza, Rynkiem, Kaliską w kierunku cmentarza parafialnego. W manifestacji wzięły udział tłumy obywateli miasta i okolicy oddając w ten sposób hołd bohaterom, którzy zginęli za Ojczyznę. Na wszystkich budynkach wywieszono flagi narodowe z żałobnymi wstążkami. Trumny ze zwłokami 15 ofiar złożono we wspólnej mogile w bardzo widocznym miejscu — na końcu głównego ganku cmentarza. W 1953 r. postawiono tam pomnik.

Patronat sprawuje Szkoła Podstawowa Nr 1 w Pleszewie.

10. Pomnik - ku czci ofiar hitleryzmu - Lasew k. Pleszewa.

Na wysokim cokole umieszczono olbrzymi głaz, do którego przymocowano tablicę metalową z następującym napisem „Miejsce uświęcone krwią męczeńską ofiar hitleryzmu w latach 1942—1945. W miejscowym obozie pracy zginęli:

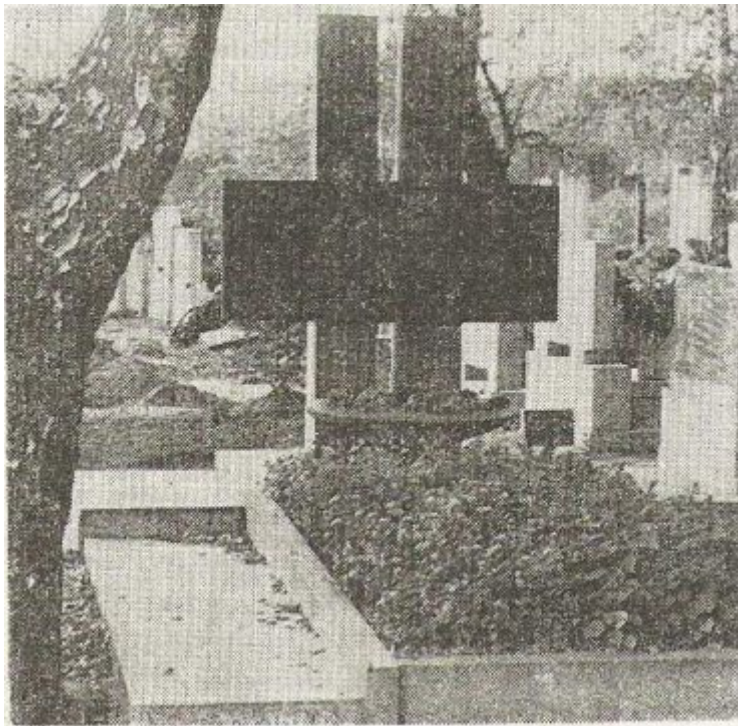
1. S. Szymański	lat 26
2. L. Malinowski	lat 15
3. F. Owczarek	lat 37
4. S. Nowicki	lat 67
5. Z. Plasner	lat 27
6. J. Organista	lat 31
7. A. Spychała	lat 46
8. M. Wyga	lat 75
9. E. Wasik	lat 21
10. F. Kopczyk	lat 60
11. F. Kuliga	lat 46
12. J. Kaczmarek	lat 44
13. M. Kwieciński	lat 38
14. S. Nawrocki	lat 52
15. P. Frankiewicz	lat 52
- oraz około 300 osób nieznanych.

Komentarz: w lutym 1942 r. hitlerowcy zorganizowali w Łasewie, niedaleko Pleszewa obóz karny (Straflager Wiesenhof). W małym stosunkowo budynku, na ceglanej podłodze wysłanej niegrubą warstwą słomy, spało około 70 do 90 więźniów, a 60 kobiet w podobnych warunkach gnieździło się w sąsiednim spichrzu. Byli oni uwięzieni najczęściej za tzw. nielegalny ubój, za posiadanie czy słuchanie radia, za nielegalne przekroczenie granicy z Generalnej Guberni do swej rodziny w Poznańskiem i często z tego lagru trafiali do obozu koncentracyjnego.

Więźniowie byli zatrudniani przy robotach melioracyjnych i rolnych w okolicznych majątkach, szczególnie na Baranówku, pracowali przy regulacji rzeczki Neru, przy budowie toru kolejki na linii Pleszew—Broniszewice. Kobiety musiały wykonywać takie same prace, co mężczyźni.

Miejskowa ludność polska nie licząc się z represjami przychodziła więźniom z pomocą w różnej formie. Podkładano w umówionym miejscu chleb, ziemniaki, nieraz mięso czy wędlinę, odbierano i przekazywano tzw. grypsy umożliwiając w ten sposób korespondencję z rodziną. Obóz w Łasewie był wielką katownią w której zginęło przeszło 300 ofiar. Uroczystość odsłonięcia, pomnika odbyła się 22.IX.1968 r.

Patronat sprawuje Szkoła Podstawowa Nr 3 w Pleszewie.

11. Pomnik ku czci ofiar pomordowanych w obozie karnym w Łasewie — Pleszew, Cmentarz parafialny przy ul. Kaliskiej 44.

Na dwóch słupach kamiennych metalowa tablica z napisem „Ofiarom terroru faszystowskiego w Łasewie –Społeczeństwo Pleszewa”.

Komentarz: niektórych więźniów zamordowanych w obozie karnym w Łasewie grzebano na cmentarzu parafialnym. W roku 1976 ekshumowano zwłoki z 62 pojedynczych grobów i pochowano we wspólnej mogile, na której wystawiono pomnik.

Patronat sprawuje Szkoła Podstawowa Nr 3 w Pleszewie.

12. Tablica upamiętniająca martyrologię Polaków w więzieniu hitlerowskim — Pleszew, ul. Kaliska 24.

Tablica metalowa na murze, za którym w okresie okupacji było więzienie (obecnie Szkoła Podstawowa Nr 1). Na tablicy napis „Miejsce kaźni Polaków – w latach 1939 – 1945. Z rąk hitlerowskiego okupanta zginęli”; tu podano nazwiska 30 ofiar i na końcu zaznaczono, że w więzieniu straciło życie jeszcze 33 innych.

Komentarz: Węzienie przy ul. Kaliskiej 24 było przepelnione przez cały okres okupacji. Przebywali w nim różni więźniowie — skazani na karę więzienia (Strafgefangene), trzymeni w śledztwie (Untersuchungsgefangene), a w jesieni 1939 r. także zakładnicy. Byli też tam Polacy skazani na rozstrzelanie lub wywóz do obozów koncentracyjnych. Z tego też więzienia żandarmi wyprowadzili w dniu 3 kwietnia 1940 r. Wincentego Talagę kowala ze Sowiny Błotnej, skazanego na śmierć pod zarzutem nielegalnego posiadania broni. W celu sterroryzowania społeczeństwa polskiego, spędzono na rynek niemal wszystkich mieszkańców Pleszewa. Większe zakłady pracy otrzymały nakaz wysłania swych pracowników — Polaków na miejsce egzekucji. Przed ratuszem ustawiono wóz z piaskiem, a przed nim skazańca i na oczach obecnych go rozstrzelano. Było to tragiczne przeżycie dla Pleszewian. Grób rozstrzelanego Wincentego Talagi znajduje się na cmentarzu parafialnym. Przeciętny stan liczbowy więźniów wynosił 130, w tym 30 kobiet. W maju 1944 r. więzienie zamieniono na obóz karny, który otrzymał nazwę Straflager Pleschen Kreis Jarotschin. Więźniów zatrudniano w suszarni ziemniaków (w dawnym browarze — ul. Kaliska 31), przy budowie lotniska w Zawidowicach i toru kolejki na linii Pleszew—Broniszewice. Nadmierny wysiłek przy pracy, nędzne odżywianie, straszne warunki sanitarne, bicie i tortury nagminnie stosowane powodowały częste wypadki chorób i śmierci. Trudno jest dziś podać dokładną liczbę zmarłych, czy zamordowanych więźniów. Na podstawie rejestru Urzędu Stanu Cywilnego w Pleszewie można było ustalić 57 nazwisk ofiar miejscowego więzienia. Uroczyste odsłonięcie tablicy odbyło się 11.X.1968 r.

13. Tablica upamiętniająca śmierć profesorów i wychowanków LO w latach II wojny Światowej — Pleszew, Liceum Ogólnokształcące im. St. Staszica, ul. Poznańska 38.

Marmurowa tablica umieszczona na ścianie klatki schodowej, a na niej napis „Pamięci potomnym! Profesorom i wychowankom, którzy oddali swe życie za Ojczyznę w latach 1939—1945”.

Komentarz: na tablicy są także podane nazwiska 3 profesorów i 24 wychowanków, którzy zginęli w czasie okupacji hitlerowskiej. Stracili oni swe życie w różnych okolicznościach.

P r o f e s o r o w i e :

1. Janina Klatt — zamordowana przez hitlerowców w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu w 1942 r.
2. Karol Masłowski — rozstrzelany przez gestapo we Włocławku w 1939 r.
3. Władysław Borek — zaginął jako oficer Wojska Polskiego w latach 1939 — 1940.

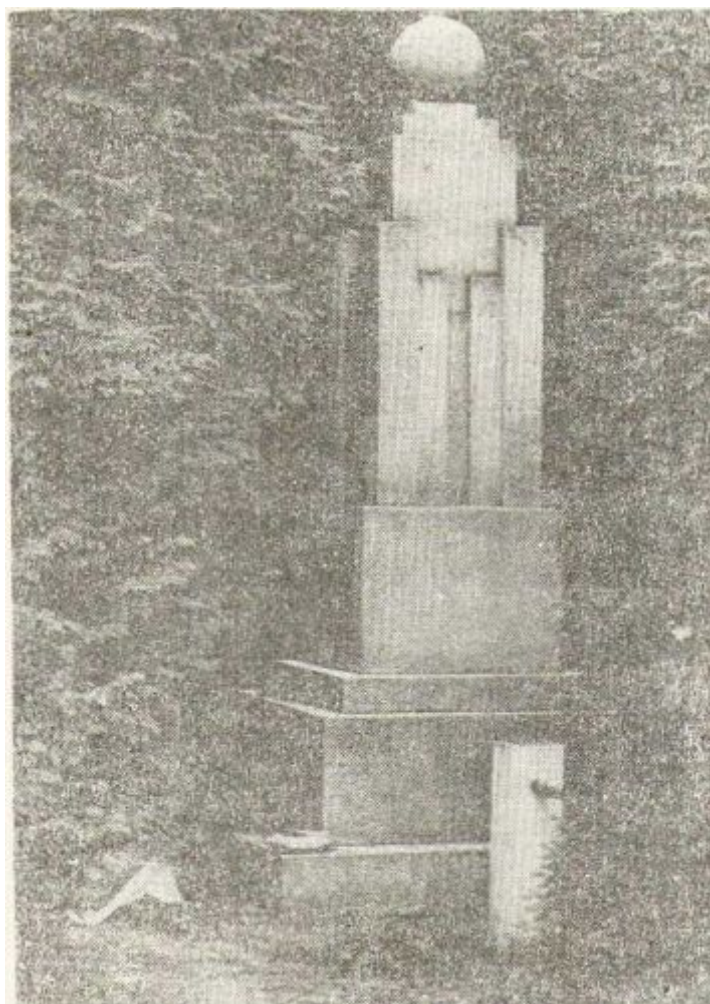
A b s o l w e n c i :

1. Józef Sikora — absolwent 1926 r. poległ jako żołnierz w kampanii francuskiej w 1940 r.
2. Marian Ligęziński — absolwent 1927 r. — zamordowany przez hitlerowców w Kościanie w 1939 r.
3. Stanisław Pabiszczak — absolwent 1927 r. rozstrzelany przez gestapo w Kościanie w 1939 r.
4. Władysław Nowicki — absolwent 1928 r. rozstrzelany przez gestapo w Świerkówcu k. Mogilna w 1939 r.
5. Stanisław Augustyniak — absolwent 1929 r. zginął w Powstaniu Warszawskim w 1944 r.

6. Zdzisław Hoffman — absolwent 1929 r. zginął jako oficer Wojska Polskiego w latach 1939 — 1945 r.
7. Stanisław Stefaniak — absolwent 1930 r. zginął w obozie koncentracyjnym.
8. Marcei Budzyński — absolwent 1930 r. poległ w wojnie obronnej pod Łęczycą w 1939 r.
9. Edmund Grobelny — absolwent 1931 r. zginął jako oficer Wojska Polskiego w latach 1939 — 1945 r.
10. Jarosław Warszczyński — absolwent 1931 r. zginął w 1939 r.
11. Lech Knych — absolwent 1933 r. zamordowany przez gestapo w 1939 r.
12. Olgierd Jarzębowski — absolwent 1934 r. zginął jako żołnierz w kampanii francuskiej w 1940 r.
13. Alfons Warszczyński — absolwent 1934 r. zginął w 1939 r.
14. Tolimir Kozłowski — absolwent 1937 r. zginął jako lotnik w obronie Anglii.
15. Tadeusz Wronecki — absolwent 1938 r. zginął w obozie koncentracyjnym w Gusen.
16. Stefan Magnuszewski — absolwent 1938 r. rozstrzelany przez gestapo w Pleszewie w 1939 r.
17. Henryk Szarszewski — absolwent 1938 r. poległ w wojnie obronnej 1939 r.
18. Wacław Ziętek — absolwent 1933 r. poległ w wojnie obronnej w 1939 r.
19. Stefan Doczekalski — absolwent 1939 r. zginął w obozie koncentracyjnym w Dachau.
20. Janina Hybiak — wychowanka — zginęła od bomb w 1939 r.
21. Czesław Kolibabka — wychowanek rozstrzelany przez gestapo w Pleszewie w 1939 r.
22. Krystyna Krukowska — wychowanka — zginęła od bomb w 1939 r.
23. Jerzy Laskowski — wychowanek zginął w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen.
24. Zbigniew Laskowski — wychowanek zginął w obozie koncentracyjnym Gusen II.

Tablicę ufundowało społeczeństwo Ziemi Pleszewskiej i absolwenci w dniu zjazdu z okazji 50-lecia szkoły w dniu 14.VI.1969 r. W tym też dniu odbyło się uroczyste odsłonięcie tablicy.

Patronat sprawuje II Szczep ZHP przy Liceum Ogólnokształcącym.

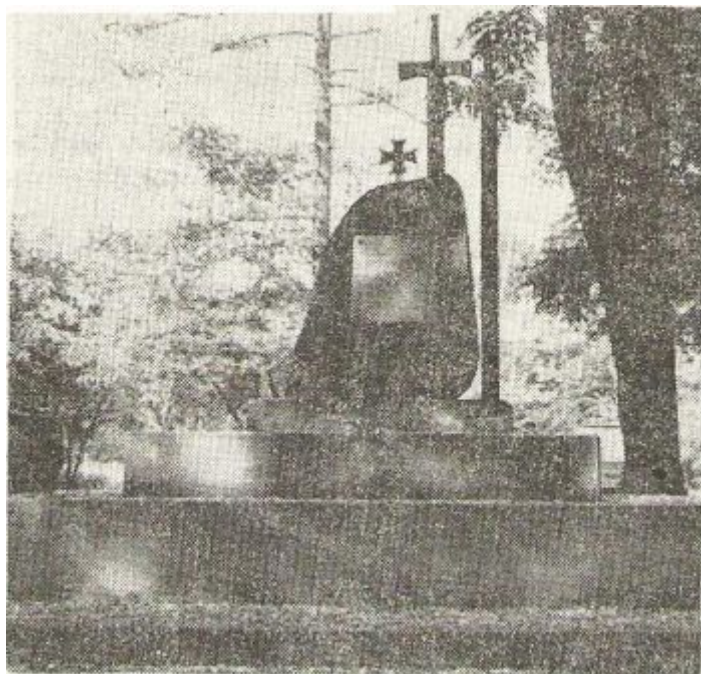

14. Pomnik ku czci ofiar hitleryzmu —
Jedlec, las.

W lesie około 2 km na południowy wschód od Gołuchowa znajduje się pomnik z napisem „Miejsce ofiar pomordowanych męczeńską śmiercią przez reżim hitlerowski 1-30 listopada 1942 r.”.

Komentarz: pomnik postawiono w roku 1957 przy 5 masowych mogiłach kryjących zwłoki około 12.000 Polaków i Żydów zamordowanych przez SS-manów W latach 1941—1942. Najwięcej ofiar zginęło w listopadzie 1942 r. Ofiary przewożono najczęściej już w drodze zagazowane od strony Kalisza, niektóre jeszcze żywe dobijano na miejscu. Taki sam los spotykał też osoby zatrudnione przy zakopywaniu zwłok.

Patronat sprawuje Szczep Harcerski przy Szkole Podstawowej w Jedlcu.

15. Pomnik ku czci bojowników o wolność i demokrację — Goluchów, Plac przed przystankiem autobusowym, ul. 4 Brygady Pancernej.

Na cokole umieszczono kamień, na nim tablica marmurowa z napisem: „Ojczyzna to ziemia i groby. „Narody tracąc pamięć, tracą wolność. W hołdzie bojownikom o wolność i demokrację 1794 — 1913 — 1939 — 1945 Mieszkańcy Ziemi Gołuchowskiej 1981”.

Na szczycie pomnika przymocowano Krzyż Virtuti Militari, a z prawej strony głazu wbito w betonową podstawę dwa długie miecze grunwaldzkie.

Komentarz: pomnik ten ma pokoleniom przypominać lata zaboru pruskiego 1794-1918, udział mieszkańców Ziemi Gołuchowskiej w walce z naporem germańskim, w powstaniach — kościuszkowskim, listopadowym, w Wiośnie Ludów, w styczniowym, w strajkach szkolnych, w Powstaniu Wielkopolskim. Następne dwie daty 1939—1945 przypominają okres II wojny światowej i okupacji, o udziale miejscowych obywateli w wojnie obronnej 1939 r., w walkach o wolność i demokrację na różnych frontach — na Wschodzie i na Zachodzie, w udziale w ruchu oporu, o martyrologii Polaków. Patronat sprawuje Szczep Harcerski przy Szkole Podstawowej w Gołuchowie.

16. Tablica ku czci bohaterów Pleszewskiego Ruchu Oporu — Pleszew, Plac Kościelny 1.

Tablica granitowa wmurowana na frontowej ścianie budynku przy Placu Kościelnym 1, gdzie w czasie okupacji był posterunek policji niemieckiej, (Schutzpolizei). Na środku tablicy napis „Dla Ciebie Polsko”, po lewej symbol A.K. Polska Walcząca, po prawej godło państwowe, niżej następujące słowa „W hołdzie Bohaterom Pleszewskiego Ruchu Oporu poległym i pomordowanym przez hitlerowskiego okupanta oraz zasłużonym działaczom konspiracji w latach II wojny światowej —

Społeczność Ziemi Pleszewskiej”.

Komentarz: załączki tajnej organizacji w okręgu pleszewskim powstały z inicjatywy weteranów Powstania Wielkopolskiego, a przede wszystkim podoficerów zawodowych miejscowego 70 pp, już w drugiej połowie października 1939 r. Na wiosnę 1940 r. nawiązano kontakt z Inspektorem „Las” w Ostrowie. W Pleszewie powstał wówczas Związek Walki Zbrojnej pod kryptonimem „Poelitz”. Do pleszewskiego obwodu AK należały placówki: w Gołuchowie, Czerminie, Kotlinie, Witaszycach, Jarocinie, Żerkowie, Nowym Mieście, Dobrzycy. W związku z przygotowaniami do wybuchu powstania rozkazem dowódcy Okręgu AK z dnia 25 lipca 1944 r. Komenda Obwodu Pleszewskiego „Poelitz” została mianowana Inspektorem Rejonu „Jezioro” i utworzony został konspiracyjny 70 pp AK. Dowódcy jego został kapitan AK Brunon Nikoleizig ps. „Adam”, a jego zastępcą por. Franciszek Łaniewski ps. „Grzegorz”. Organizacja pleszewska liczyła wówczas ponad 300 zaprzysiężonych członków wśród których znalazła się też dość liczna grupa nauczycieli zaangażowanych w tajnym nauczaniu, z którego korzystało na terenie Pleszewa około 200 uczniów. Akcje tajnej edukacji zainicjowali Joanna Grygielówna i Franciszek Bator.

Niektórzy ze starszych uczniów, głównie harcerze, pełnili niekiedy funkcję gońców w miejscowym ruchu oporu.

Różne były formy działalności tajnych organizacji w okręgu pleszewskim. Prowadzono akcję charytatywną, gromadzono broń i sprzęt wojskowy w różny sposób, także z alianckich zrzutów lotniczych. Takie udane zrzuty miały miejsce we wrześniu 1943 r. w okolicy Turska, a w październiku tegoż roku niedaleko Grabiu. Dzięki tym zrzutom wzmożła się działalność dywersyjno-bojowa pleszewskiej tajnej organizacji AK, która potrafiła przeprowadzić takie akcje jak spalania pociągu towarowego przeznaczonego na front wschodni, niszczenie taborów wojskowych w czasie ofensywy zimowej 1945 r. wysadzenie torów kolejowych między Taczanowem a Kowalewem.

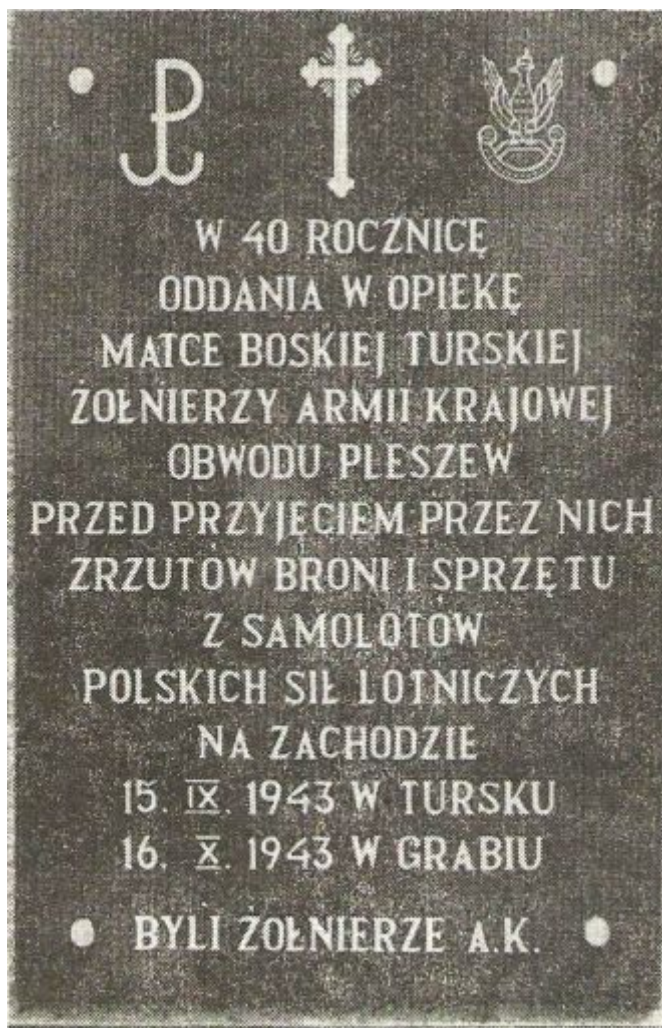
Na szeroką skalę prowadzona działalność dywersyjna nie została przerwana mimo licznych aresztowań działaczy AK w czerwcu i grudniu 1944 r. Kilkudziesięciu z nich zostało zatrzymanych i maltretowanych w więzieniu gestapo przy ul. Kaliskiej nr 21 i na posterunku policji przy Placu Kościelnym nr 1, a następnie wywiezionych do różnych obozów koncentracyjnych, z których niewielu wróciło. W budynku, na którego ścianie wmurowano tablicę pamiątkową, gdzie mieścił się posterunek policji niemieckiej, został w straszny sposób zamordowany krótko przed wyzwoleniem miasta, w dniu 21 stycznia 1945 r. zasłużony komendant Pleszewskiego Ruchu Oporu kapitan AK Brunon Nikoleizig ps. „Adam”. W tym też dniu został zastrzelony odważny Józef Krychowski ps. „Józef”, który brał udział razem z komendantem „Adamem” w akcji zwiadowczej. Imienna lista członków pleszewskiej tajnej organizacji, którzy zostali zamordowani lub zginęli w hitlerowskich obozach zagłady:

1. Brunon Nikoleizig ps. „Adam” — komendant zamordowany w siedzibie policji.
2. Józef Krychowski — zastrzelony przez hitlerowców w pobliżu cegielni w Nowej Wsi.
3. Ludwik Zawieja — podharcistrz zamordowany w obozie Radogoszcz krótko przed wyzwoleniem miasta Łodzi.

Zginęli w różnych obozach koncentracyjnych:

4. Jan Barańczyk,
5. Wincenty Grygiel,
6. Roman Kaczmarek,
7. Władysław Kłapecki,
8. Józef Pasieka.

Uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej odbyła się w dniu zwycięstwa 9 maja 1982 r.

17. Tablica upamiętniająca działania żołnierzy Armii Krajowej Obwodu Pleszew — Tursko, ściana sanktuarium kościoła parafialnego Św. Andrzeja Apostoła.

Tablica z granitu szwedzkiego upamiętniająca przyjęcie zrzutów broni i sprzętu z samolotów alianckich w Tursku i Grabiu przez członków Pleszewskiego Ruchu Oporu.

U góry, z lewej strony tablicy symbol AK — Polska Walcząca, w środku krzyż, po prawej stronie orzeł z koroną. Poniżej napis „W 40 rocznicę oddania w opiekę Matce Boskiej Turkiej żołnierzy Armii Krajowej Obwodu Pleszew przed przyjęciem przez nich zrzutów broni i sprzętu z samolotów Polskich Sił Lotniczych na Zachodzie

15. IX. 1943 r. w Tursku

16. X. 1943 r. w Grabiu

Byli żołnierze AK"

Uroczystość odsłonięcia tablicy odbyła się 17 września 1982 r.

Komentarz: jednym z największych osiągnięć żołnierzy Armii Krajowej Obwodu Pleszew wymagającym wiele odwagi i poświęcenia było przyjęcie zrzutów broni i sprzętu z samolotów alianckich w okolicy Turska w nocy z 14 na 15 września 1943 r. i w okolicy Grabiu z 15 na 16 października 1943 r.

Całą akcją odbioru pierwszego zrzutu kierował sam komendant Obwodu Pleszewskiego AK kapitan Brunon Nikoleizig ps. „Adam”, jego zastępcami byli: komendant placówki gołuchowskiej „Gronostaj” Wacław Lewandowski ps. „Kazimierz I”, nazywany najczęściej „Siwek”, Wacław Mądrzak ps. „Kot” oraz Tadeusz Marciniak ps. „Miroslaw II”. W odbiorze tego zrzutu wzięło udział 7 członków ruchu oporu z Pleszewa, a z placówki gołuchowskiej 17. Zrzucone wówczas zasobniki (w sumie 12) zawierały niezwykle cenne materiały m. in. 2 odbiorniki radiowe, 6 ręcznych karabinów maszynowych, 30 pistoletów, kilkadziesiąt granatów, bomby zapalające, miny, przeszło 20 tysięcy sztuk amunicji. Po kilku dniach zasobniki ze zrzutu w Tursku przewiózł samochodem ciężarowym kierowca Wacław Woźniak ps. „Artur” z komendantem „Adamem”, Michałem Kurowskim ps. „Jakub” i Feliksem Anderszem ps. „Lech” do Pleszewa. Zmagazynowano je w poprzednio przygotowanej, pogłębionej dużej piwnicy w domu rodziny Kurowskich przy ul. Św. Wojciecha 6 (obecnie Marchlewskiego):

Odbiór zrzutu w okolicy Grabiu zorganizował zastępca komendanta obwodu Franciszek Łaniewski, w czasie okupacji posługujący się nazwiskiem Pierunek ps. „Grzegorz”. Pomagali mu w tym; Feliks Andersz ps. „Lech”, Bogdan Wrzeszczyński ps. „Hugo”, Antoni Michalak ps. „Stefan” oraz Feliks Wyszyński ps. „Karol” i „Konrad” — komendant placówki w Czerminie, który przygotował odpowiednio miejsce do odbioru zrzutu. W akcji przejęcia zrzutów prócz wymienionych brało jeszcze udział 13 członków AK z placówki w Czerminie, kryptonim „Ciele”.

Zrzucone zasobniki ukryto tymczasowo pod poprzednio przygotowaną stertą mierzwy, a po kilku dniach doświadczony już w tego rodzaju akcjach kierowca Wacław Woźniak ps. „Artur” wraz z Ludwikiem Anderszem ps. „Juliusz” przewoził je do Pleszewa. Większą część sprzętu uzyskanego w zrzucie pod Grabiem ukryto przejściowo w magazynie towarowym kolei dojazdowej, a stamtąd po kilkunastu dniach przewieziono do piwnicy Seweryna Kosmowskiego ps. „Oskar”, mieszczącej się w budynku Franciszka Kosińskiego ps. „Antoni” (Rynek 11). W drugiej połowie stycznia 1944 r. na polecenie Inspektoratu „Las” przewieziono z w.w. kryjówek znaczną część nagromadzonego tam sprzętu do Ostrowa. Uzyskane ze zrzutów materiały znacznie zwiększyły zaopatrzenie w broń, amunicję i w ogóle w sprzęt wojskowy miejscową tajną organizację jak i placówki należące wówczas do Komendy Obwodu Pleszew.

18. Tablica upamiętniająca śmierć czołgistów radzieckich — Pleszew, Rynek narożnik ulic Kaliskiej i Krzyszewskiej.

Tablica metalowa umieszczona na ścianie narożnikowej domu przed którym zginęła załoga radzieckiego czołgu, a na niej napis: „Bohaterskim czołgistom radzieckim-mieszkańcy Ziemi Pleszewskiej w 25 rocznicę wyzwolenia — 24.I. 1970 r.”

Komentarz: wyzwalenie naszego miasta i najbliższej okolicy rozpoczęło się natarciem wojsk radzieckich wchodzących w skład 33 armii gen. płk. Waczesława Cwietajewa i 7 korpusu kawalerii gen. lejtn. Michała Konstantinowa (I Front Białoruski) oraz walczących u ich boku żołnierzy Wojska Polskiego. W dniu 24 stycznia 1945 r. około godz. 10.30 czołówka wojsk radzieckich wkroczyła do Pleszewa od strony koszar. Wtenczas oddział miejscowego ruchu oporu liczący 16 ludzi pod dowództwem por. Franciszka Łaniewskiego ps. „Grzegorz” ukryty w zabudowaniach malińskiej gorzelni otworzył ogień z pistoletów maszynowych do zaskoczonych i zdeorientowanych żołnierzy niemieckich. Niebawem w pościgu za nimi dotarła czołówka wojsk radzieckich do majątku Malmie, witana entuzjastycznie przez grupę operacyjną AK. Dalsze wypadki rozgrywały się w błyskawicznym tempie. Po oskrzydleniu miasta wojska radzieckie rozpoczęły frontalne natarcie od wschodu, głównie od ulicy Kaliskiej w kierunku Rynku. Sztab niemiecki stacjonujący w ratuszu szybko wycofał się z miasta. Około godz. 12.00 nadjechał od strony Brzezia jeden czołg radziecki, który po rozbiciu dwóch barykad na ulicy Kaliskiej zbliżał się do Rynku. W tym momencie z narożnika wyskoczył żołnierz niemiecki i rzucił się wraz z miną pod zbliżający się czołg. Nastąpił gwałtowny wybuch, w wyniku którego zginęła cała załoga czołgu licząca 4 żołnierzy, zginął również sprawca rozbicia czołgu.

Po upływie pół godziny nadjechały trzy dalsze czołgi, a niedobitki wojsk niemieckich uciekały w popłochu. Z chwilą wkroczenia wojsk radzieckich i opanowania przez nie znacznej części miasta, członkowie miejscowego ruchu oporu AK ruszyli z rozwiniętym biało-czerwonym sztandarem z Malinia w kierunku Rynku i zawiesili go na ratuszu. Wkrótce na bardzo wielu budynkach pojawiły się flagi narodowe. We wszystkich polskich rodzinach zapanowała ogromna radość i zadowolenie z odzyskanej wolności. Nie przyszła ona jednak bez ofiar. Poza załogą czołgu, która zginęła przy wjeździe na Rynek poległo jeszcze w starciach ulicznych 14 żołnierzy radzieckich.

Uroczyste odsłonięcie tablicy upamiętniającej śmierć czołgistów radzieckich odbyło się 24 stycznia 1970 r. z okazji 25 rocznicy ich śmierci i 25 rocznicy wyzwolenia Pleszewa i najbliższej okolicy.

Patronat sprawuje II Szczep ZHP przy Liceum Ogólnokształcącym,

Pierwsze dni wolności.

Bezpośrednio po wyzwoleniu przystąpiono do zorganizowania władz administracyjnych i porządkowych. Pismem tymczasowego starosty jarocińskiego Józefa Szyszki z dnia 27 stycznia 1945 r. został mianowany tymczasowym burmistrzem Jan Holka, a potem Jan Barański. Komendantem wojennym był starszy lejtnant Biegimbietow. Tymczasowy Zarząd Miejski zwołał na dzień 21 lutego 1945 r. obywateli, którzy ukończyli 21 lat do Domu Parafialnego w celu utworzenia Miejskiej Rady Narodowej Pleszewa. W skład jej weszli z ramienia PPS – 8 kandydatów, z ramienia SD – 3, spośród bezpartyjnych – 5. W tajnym głosowaniu wybrano na stanowisko burmistrza Jana Barańskiego; na zastępcę Jana Holkę. Wójtem Gminy Pleszew został Ignacy Kaczmarek (senior), a sekretarzem Czesław Szuszczyński. Ochroną zakładów pracy, magazynów surowców i w ogóle mienia społecznego i prywatnego zajęła się powołana tuż po wyzwoleniu miasta Milicja Obywatelska, której pierwszym komendantem był Stefan Książkiewicz w mieście, a Władysław Mazurek w gminie Pleszew.

Przed władzami miejskimi stało trudne i odpowiedzialne zadanie. Trzeba było usunąć zniszczenia powstałe w wyniku działań wojennych w urządzeniach komunalnych — w elektrowni, rzeźni, wodociągach, uporządkować

ulice, zebrać porozrzucaną amunicję i broń, zabezpieczyć mienie społeczne i prywatne, rozminować teren, uruchomić zakłady pracy.

Miesiąc po wyzwoleniu obywatele pleszewscy przeżyli jeszcze jedną tragedię, która była następstwem wojny. W dniu 27 lutego 1945 r. grupka dzieci bawiąca się pociskami artyleryjskimi leżącymi we wraku czołgu rozbitego na Rynku spowodowała wybuch, którego ofiarą padło 12 osób, w tym jedno dwuletnie dziecko, 5 chłopców i 1 dziewczynka poniżej 16 lat. Kilka osób zostało ciężko rannych, przy czym niektóre z nich zostały kalekami na całe życie. Oto nazwiska ofiar wybuchu:

1. Kazimiera Antonina Chlasta	lat	14
2. Henryk Figiel	lat	16
3. Józef Garsztowski	lat	36
4. Stanisław Góralczyk	lat	41
5. Maksymilian Grolewski	lać	39
6. Rozalia Juraczyk	lat	13
7. Zdzisław Korcz	lat	13
8. Wojciech Metelski	lat	14
9. Zdzisław Władysław Mielcarek	lat	12
10. Teresa Nowakowska	lat	10
11. Czesław Kazimierz Słomian	lat	2
12. Mieczysław Weychmann	lat	48

Zwłoki ich spoczywają w pojedynczych grobach na cmentarzu przy ul. Kaliskiej.

19. Pomnik ku czci poległych artylerzystów, bohaterów II wojny światowej — Pleszew, Aleje Wojska Polskiego.

Na dużym, granitowym cokole umieszczono potężne działo oraz tablicę z napisem: „Chwała bohaterom artylerzystom — przeciwpancernikom poległym w walce z faszystowskim najeźdźcą w latach II wojny światowej 1943—1973. w XXX rocznicę powstania LWP — Społeczeństwo powiatu i miasta Pleszewa”.

Komentarz: pomnik ten upamiętnia szlak bojowy i bohaterstwo 4 Brygady Artylerii Przeciwpancernej walczącej w szeregach I Armii. Artylerzyści przeciwpancerni wkroczyli jako pierwsi na ziemie polskie, przekroczyli Bug. W walkach o sforsowanie Wisły w rejonie Dębłina i Puław pułki 4 Brygady Artylerii Przeciwpancernej wspierały ogniem na wprost i ogniem pośrednim działania polskich piechurów. Męźnie trwały w obronie przyczółka warecko-magnuszewskiego, brały udział w jesiennej i zimowej operacji warszawskiej 1944 i 1945.

Czwarta brygada artylerii często znajdowała się w dyspozycji dowódcy artylerii armii jako odwód przeciwpancerny. Pułki brygady przydzielane także były do wzmacniania oddziałów pierwszorzutowych dywizji, wspierały trauguttowców i dąbrowszczaków. Ważną rolę odegrały w walce o przyczółki w okolicach Warszawy w bojach w rejonie Żerania i Jabłonny w wyzwaniu Bydgoszczy. Przeciwpancerniacy uczestniczyli też w przełamaniu głównej pozycji wału Pomorskiego, w wyzwaniu Pomorza i w obronie wybrzeża, w działaniach nad Odrą, nad Hawelą i Łabą.

Oficerowie brygady mądrze i umiejętnie dowodzili podwładnymi, uczyli ich skutecznego posługiwania sprzętem, nowoczesnymi armatami, dobrze szkolili artylerzystów. Dzięki temu jednostka właściwie wykonywała postawione przez dowództwo zadania nie ponosząc zbyt dużych strat, podczas gdy straty zadane nieprzyjacielowi były znaczne.

Lista poległych i zmarłych oficerów, podoficerów i kanonierów 4 Brygady Artylerii Przeciwpancernej zawiera 87 nazwisk. Uroczystość odsłonięcia pomnika ku czci artylerzystów pancerniaków odbyła się w dniu 12.10.1973 r. z okazji XXX-lecia powołania Ludowego Wojska Polskiego.

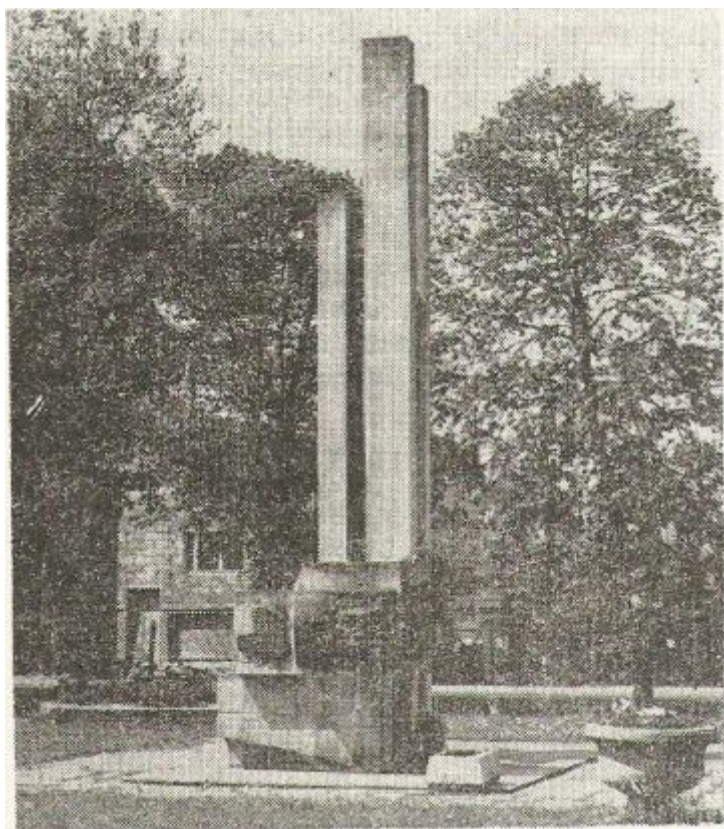
20. Tablica poświęcona poległym żołnierzom 4 brygady I Korpusu Pancernego. Gołuchów, Park zamkowy.

Tablica marmurowa osadzona na glazie w 1978 r.(?)

Treść: „Tu w dniu 2 czerwca 1945 r. odbył się ostatni apel żołnierzy 4 brygady I Korpusu Pancernego wojska polskiego poległych w II wojnie światowej o wolność ojczyzny. Cześć ich pamięci.”

Komentarz: podczas powrotu z frontu żołnierze 4 Brygady I Korpusu Pancernego stacjonowali w Kaliszu, a jeden z oddziałów w Gołuchowie. Na tej właśnie polanie zorganizowano apel poległych. Najpierw upamiętniał to stojący w tym miejscu krzyż.

Tak krzyż jak i tablica upamiętniają bohaterskie czyny 4 Brygady I Korpusu Pancernego, którego dowódcą był gen. J. Kimbar, a który uformowano na Ukrainie w 1944 r. Wojsko to brało udział m. in. w kwietniu 1945 r. w walkach o Weisser Schöps i Schwarzer Schöps.

21. Pomnik ku czci poległych w walce o utrwalenie władzy ludowej — Pleszew, Plac Wolności.

Kompozycja czterech pionów betonowych osadzonych w rozwartej bryle cokolu, na nim metalowe odlewy: orla z rozwartymi skrzydłami, z lewej tablica z napisem „Chwała poległym w walce o władzę ludową w powiecie pleszewskim”, dalej płyta alegoryczna. Z drugiej strony wmurowano tablicę z nazwiskami poległych:

Franciszek Dziągwa	lat 21
Roman Grzelak	lat 27
Mieczysław Jankowski	lat 20
Czesław Kuś	lat 21
Józef Majchrzak	lat 33
Kazimierz Manc	lat 21
Edmund Narosz	lat 38
Jan Tadeusz Palak	lat 23
Józef Rupiczak	lat 28
Stanisław Starosławski	lat 46
Kazimierz Sikorski	lat 27
Florian Stelmaszyk	lat 44
Bolesław Wieczorek	lat 34
Franciszek Wrociński	lat 51

Z prawej strony tablica z zaznaczonymi granicami byłego powiatu pleszewskiego i miejscowościami pod którymi podano ilość poległych: Bronów — 3 poległych, Chocz — 2, Dobrzyca — 4, Gołuchów — 1, Krzywosądów — 3, Szymanowice — 1. Obok jeszcze jedna mała tablica z herbem miasta Pleszewa.

Komentarz: nowa sytuacja polityczna w wyzwolonym kraju doprowadziła do rozbieżności stanowisk wobec programu reform socjalistycznych. Przeciwno nim zaczęło występować reakcyjne zbrojne podziemie. W połowie 1945 r. na terenie Poznańskiego zaczęła działać Wielkopolska Samodzielna Grupa Ochotnicza „Warta”, której podlegały takie groźne bandy jak: „Błyska”, „Szarego”, „Bora”, „Orla” i inne. Na Ziemi Pleszewskiej grasowała szczególnie banda „Błyska”, której akcje terrorystyczne skierowane przeciwko funkcjonariuszom Urzędu Bezpieczeństwa, Milicji Obywatelskiej, działaczom państwowym i partyjnym, napady, rabunki wprowadzały stan niepewności i dezorganizowały życie polityczne i publiczne.

Z rąk bandy „Błyska” zginęli w rejonie posterunku MO w Chocz w dniu 2 sierpnia 1945 r. 28 letni Józef Rupiczak — funkcjonariusz UB i 34 letni Bolesław Wieczorek — funkcjonariusz MO. W dniu 22 września zabito w Gołuchowie 21 letniego Kazimierza Manca. Na początku października, 1945 r. w Krzywosądowie zostali zatrzymani i uprowadzeni, a następnie zamordowani:

1. Franciszek Dziągwa, członek PPR, w czasie wojny członek Gwardii Ludowej, funkcjonariusz MO, miał 21 lat.
2. Stanisław Starosławski, działacz w Związkach Zawodowych przed 1939 r., drugi sekretarz KG PPR w Ostrowie.
3. Florian Stelmaszyk, pracownik Komitetu Powiatowego PPR w Ostrowie.

W dniu 16 października 1945 r. został zamordowany w Koźmińcu w czasie napadu na posterunek MO funkcjonariusz tego posterunku Józef Majchrzak, a 6 listopada w Kuczkowie został uprowadzony a następnie zabity Edmund Narosz — kierownik tamtejszego PGR.

W Dobrzycy 11 listopada 1945 r. banda „Błyska” zamordowała Franciszka Wrobińskiego — sekretarza PPR i z-cę wójta w tej miejscowości, a 27 grudnia, tegoż roku zamordowano przebywającego na urlopie żołnierza KBW Czesława Kusiaka. Na Ziemi Pleszewskiej zginęli też ludzie, którzy przyczynili się do kształtowania władzy ludowej na innych terenach. W dniu 10 października 1945 r. w Kuczkowie zostali zatrzymani a następnie zamordowani Jan Tadeusz Palak z Jarocina oraz oficer śledczy UB były sierżant Wojska Polskiego Kazimierz Sikorski.

W pierwszych miesiącach 1946 r. banda „Błyska” została rozbita, a członkowie jej zostali aresztowani i postawieni przed sąd.

Odsłonięcie pomnika, upamiętniającego ofiarę krwi tych, którzy zginęli w obronie tworzącej się władzy ludowej odbyło się w dniu 5 września 1970 r. Patronat sprawuje Zespół Szkół Zawodowych w Pleszewie.

22. Tablica upamiętniająca osobę księdza Kazimierza Niesiołowskiego, Pleszew, północna ściana fary pleszewskiej.

Tablica granitowa odsłonięta przez ks. bp. Jana Czerniaka w dniu 14 listopada 1974 r. 7. okazji 25 rocznicy śmierci ks. K. Niesiołowskiego, z inicjatywy ks. kan. Juliana Badińskiego (wyk. M. Borkowski).

Treść:

Sp. Ks. Kazimierz Niesiołowski

ur. 1. 2. 1872 zm. 5. 11. 1949

Prałat domowy Jego świątobliwości, gorliwy duszpasterz pleszewski w latach 1899—1949, zasłużony społecznik, budowniczy domu parafialnego, uczestnik powstania wielkopolskiego — wdzięczni parafianie pleszewscy.

Z boku napisu na całej wysokości tablicy usytuowany krzyż.

Komentarz: Kazimierz Niesiołowski (1872—1949) ksiądz, działacz społeczny. Urodził się 6.2.1872 r. (błąd na tablicy) w Mroczu pod Nakłem w rodzinie dzierżawcy. W latach 1883—92 uczęszczał do gimnazjum w Bydgoszczy, następnie wstąpił do seminarium duchownego w Poznaniu. Święcenia otrzymał w 1896 r. i został wikarym w Pleszewie, a w 1900 r. proboszczem. Rozwinął w Pleszewie, szeroką działalność społeczną. Politycznie związany był z Ligą Narodową, działał w Kat. Tow. Robotników Polskich, Związku Towarzystw Przemysłowych, Banku Pożyczkowo-Spółdzielczym i Tow. Czytelń Ludowych. W 1905 r. zorganizował pierwszy w zaborze pruskim ogródek jordanowski, a następnie ogrody działkowe. Należał do czołowych organizatorów ruchu przeciwalkoholowego na tym terenie. Reprezentował polski ruch antyalkoholowy na kongresach międzynarodowych. W 1918 r. założył w Pleszewie tajny komitet, który powołał Radę Robotników i Żołnierzy, przekształconą w Radę Ludową, której został prezesem.

Z jego inicjatywy wybudowano dom parafialny. Był autorem wielu artykułów i publikacji, głównie propagujących ideę antyalkoholową. Wydał także: „Szkice i sylwetki z przeszłości Pleszewa” (1905), „O kasach oszczędności dla dzieci i młodzieży” (1905), „Ogródek Jordanowski w małym mieście w świetle doświadczeń” (1937). W 1929 r. mianowany został prałatem. Był dziekanem dekanatu pleszewskiego.

W czasie II wojny światowej został aresztowany przez gestapo i uwięziony w Forcie VII w Poznaniu, następnie w Bojanowie. Wrócił do Pleszewa w 1945 r. gdzie zmarł 5.11.1949 r. i tu został pochowany. Był odznaczony m. in. Krzyżem Niepodległości i Orderem Polonia Restituta.

23. Tablica upamiętniająca 110-tą rocznicę istnienia banku w Pleszewie. Pleszew, Bank Spółdzielczy, ul. Kraszewskiego 11. Umieszczona na narożnikowej ścianie banku u zbiegu ulic J. Marchlewskiego i I. Kraszewskiego.

Tablica z brązu odsłonięta z inicjatywy Rady Nadzorczej i Zarządu Banku Spółdzielczego w Pleszewie dnia 22 maja 1983 r. — projektu A. Ożminy, odlew J. J. Kwiecińskich.

Treść:

„Założycielom zasłużonym poprzednikom, którzy oszczędność i pracę związali z wiarą i walką o przyszłość narodu polskiego. Członkowie Banku Spółdzielczego w Pleszewie w 110-lecie banku w 700-lecie Pleszewa”.

Komentarz: (fragment z książki ks K. Niesiołowskiego „Szkice i sylwetki z przeszłości Pleszewa” 1938).

„Aby podnieść handel i rzemiosło znajdujące się w rękach Polaków należało zebrać na ten cel kredyty. Gromadzenie drobnych oszczędności w publicznych instytucjach było wówczas rzeczą zupełnie nową dla naszego społeczeństwa. Dopiero z czasem ludzie nauczyli się powierzać swe oszczędności polskim bankom. Z biegiem lat ruch oszczędnościowy nabrał rozpędu tak, że powstały poważne kapitały, umożliwiające pomyślny rozwój gospodarczy społeczeństwa, mimo pruskich ustaw wyjątkowych.

W Pleszewie założono taką spółdzielnię oszczędnościowo-pożyczkową pod nazwą Bank pożyczkowy już w 1872 r. Kilku ludzi dobrej woli z dziekanem Rymarkiewiczem z Kotlina i dziedzicem Karmina Szczanieckim na czele, złożyło

326 talarów jako fundusz zakładowy.

W 1908 r. wybudowano własny, okazały gmach przy ul. Kraszewskiego 11. Dzisiaj mało zdajemy sobie sprawę z doniosłości ruchu spółdzielczego za czasów niewoli. Lud polski, dzięki niemu nauczył się nie tylko oszczędzać i tworzyć sobie źródło dogodnego kredytu, lecz poza tym uczył się przez należenie do spółdzielni pracowitości i trzeźwości”.

24. Pomnik z okazji 700-lecia nadania Pleszewowi jurysdykcji. Pleszew, Rynek.

Obelisk granitowo-betonowy projektu A. Ożminy. Od strony zachodniej płasko-rzeźba Przemysła II i błędnie sformułowany napis „700-lecie historii miasta Pleszewa”. Na drugiej stronie herb Pleszewa i napis „Wpisani w historię miasta: Józef Wilczek, Kazimierz Niesiołowski, Włodzimierz Jacorzyński”. U podnóża cokołu znajduje się tablica o treści: 1283 Znak rzemiosła 1983 W 700-lecie nadania Pleszewowi praw miejskich obelisk ten funduje wierne swemu miastu rzemiosło jako symbol więzi i jedności. Wyk. M. Borkowski.

Komentarz: według intencji Sztabu 700-lecia Pleszewa obelisk upamiętnia nie tylko Przemysła II, księcia wielkopolskiego, który zezwolił na lokację miasta Pleszewa, ale również wszystkich wybitnych Pleszewian zasłużonych dla naszego miasta (mimo, że na tablicy wymieniono tylko trzy nazwiska). Spośród wymienionych Józef Wilczek XVIII-wieczny szewc, burmistrz miasta Pleszewa (1765), ks. Kazimierz Niesiołowski (1872—1949), (patrz str. 31), Włodzimierz Jacorzyński (1901—1972) doświadczony pedagog, wychowawca całego szeregu pokoleń uczniowskich, przez kilkadziesiąt lat prowadził amatorski ruch teatralny w Pleszewie. Kierował Zespołem Scenicznym przy pleszewskim Oddziale ZNP i Robotniczym Zespołem Scenicznym przy Pleszewskiej Fabryce Aparatury. Prowadził szkolne zespoły teatralne (Szkoła Podstawowa Nr 1, Technikum Mechaniczne).

25. Tablica granitowa, na niej medalion z brązu z podobizną dr Tomasza Drobnika (1358— 1901). Również z brązu napisy; „Salus aegroti suprema lex. Zdrowie chorego najwyższym prawem. Ufundowano na 700-lecie Pleszewa 1983”. Proj. W. A. Ożminy.

Komentarz: Drobnik Tomasz (1858—1901) lekarz chirurg. Ur. 6. IX. w Pleszewie jako syn właściciela folwarku Jana i Emilii z Kulesiewiczów. Do gimnazjum uczęszczał w Ostrowie i Poznaniu. Studia, lekarskie odbywał we Wrocławiu i Würzburgu, gdzie w 1885 r. uzyskał stopień dra medycyny. Był asystentem anatomii w Strasburgu (3 prace z anatomii topograficznej i chirurgii operacyjnej). W 1887 r. objął asystenturę w klinice chirurgicznej uniw. królewieckiego. W 1890 r. osiadł w Poznaniu, gdzie dał się poznać jako utalentowany chirurg. W 1891 r. został kier. oddziału chirurgicznego w Szpitalu Dziecięcym św. Józefa.

Obok rozległej praktyki prywatnej i pracy w szpitalu kontynuował badania naukowe, głównie w zakresie chirurgii klinicznej. Jako pierwszy na świecie z powodzeniem dokonał przeszczepu ścięgien u dzieci kalekich.

Dzięki osiągnięciom naukowym został powołany w 1898 r. na stanowisko naczelnego chirurga w Szpitalu Miejskim.

Pracował aktywnie w Wydz. Lekarskim PTPN, Tow. Kolonii Wakacyjnych dla Dzieci „Stella”, w Tow. Młodych Przemysłowców w Poznaniu (jako prezes), był jednym z założycieli pol. Lecznicy Pozn. należał do współzałożycieli Tow. Gimnastycznego „Sokół” w Wielkopolsce. W latach 1894—96 wchodził w skład komitetu redakcyjnego tygodnika „Przegląd Poznański”. W 1899 r. współdziałał przy organizowaniu Tow. Wykładów Ludowych im. A. Mickiewicza. Zmarł 22. V. 1901 r. i został pochowany na cmentarzu Świętomarcińskim. W 1962 r. grób jego przeniesiono na poznański cmentarz zasłużonych na Wzgórzu św. Wojciecha.

26. „Karawika” - Pleszew, ul. Kaliska 76.

Drewniany krzyż o dwóch przecznicach zwany „Karawika” — poświęcony ofiarom epidemii cholery, pisząc o pomnikach pamięci na naszym terenie nie można pominąć krzyża, który upamiętnia co prawda nie ofiary walk zbrojnych, ale tragedię, jaką przeżyło społeczeństwo pleszewskie w roku 1831, tragedię spowodowaną epidemią cholery.

Komentarz: na początku sierpnia 1831 r. nawiedziła Pleszew epidemia cholery, której największe nasilenie przypadało na czas od 5 sierpnia do 12 września. Pochłonęła ona około 200 mieszkańców, najczęściej w wieku od 20 do 50 lat. Walka z tą straszną zarazą utrudniona była z powodu złych warunków sanitarnych, brak było odpowiedniego szpitala. Urządzano prowizoryczne lazarety w domach prywatnych korzystając z wielkiej ofiarności takich obywateli jak: Drobnika, Generowicza, Glaubitza, Klajewskiej, Łakomickiego, Sroczyńskiego, Szymanowskiego, Wabnera, oraz Żydów: Leichtentritta i Sandberga. Koszta utrzymania tych szpitali jak i sprowadzenia lekarstw dla ludności ubogiej pokrywał magistrat. Wyniosły one przeszło 1000 talarów, co stanowiło wówczas wielką sumę. W tej trudnej sytuacji przyszło władzom miejskim z wydatną pomocą społeczeństwo powiatu, które w przeprowadzonej kolekcji zebrało 917 talarów na zwalczanie szalejącej zarazy.

Zmarłych na cholere grzebano poza miastem, a miejsce to upamiętniono krzyżem o dwóch przecznicach, do dziś stojącym przy ul. Kaliskiej. Pleszewianie nazywali go i nazywają karafinką lub karawiką. Zygmunt Gloger w Encyklopedii Staropolskiej podaje, że krzyż o dwóch poprzecznicach zwany „karawaka” lub „karawika” (nazwa pochodząca od hiszpańskiego miasta Caravaca) — pobożni stawiali przy wsiach i miasteczkach, aby zaraza je omijała”. We wrześniu i październiku 1831 r. również w Tursku zmarło na cholere 7 osób. W 1846 r. cholera pochłonęła wielu mieszkańców pobliskiego Brzezia. Epidemia cholery nawiedziła jeszcze Wielkie Księstwo Poznańskie w latach 1852 i 1855. Grasowała

ona wtenczas również w powiecie pleszewskim. W roku 1852 zmarło na cholere w Jarocinie 230 osób, w Mieszkowie 208 (miasta te należały w tym okresie do powiatu pleszewskiego). W tym roku od 3 lipca, do 8 września srożyła się również w Pleszewie epidemia cholery tak okropna, że umierały na nią 24 osoby dziennie.

Zmarłych grzebano na cmentarzu cholerycznym przy ulicy Marszewskiej, który obecnie już nie istnieje.

SPIS TREŚCI:

	Str.
1. Udział Pleszewian w walce z naporem germańskim w okresie zaboru pruskiego	3
2. Pleszewianie w I wojnie światowej i w Powstaniu Wielkopolskim	
Tablice i pomniki 1 — 4	5
3. Wojna obronna 1939, okupacja hitlerowska na Ziemi Pleszewskiej oraz	
walki wyzwolenicze. Tablice i pomniki 5—20	12
4. Utrwalenie władzy ludowej. Pomnik 21	27
5. Wybitni Pleszewianie. Tablice i pomnik 22 —25	31
6. „Karawika”, 26	35